

Henna Hakala & Jenni Malmi

Osallisuuden merkitys lapsen päivähoiton aloituksessa

Opinnäytetyö

Syksy 2017

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SeAMK 

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Henna Hakala & Jenni Malmi

Työn nimi: Osallisuuden merkitys lapsen päivähoiton aloituksessa

Ohjaaja: Helena Järvi

Vuosi: 2017 Sivumäärä: 61 Liitteiden lukumäärä: 2

Opinnäytetyössä tutkitaan osallisuuden merkitystä lapsen päivähoiton aloituksessa. Tutkimuskysymyksinä olivat: Miten osallisuus vaikuttaa lapsen päivähoiton aloitukseen? Alakysymyksinä olivat: Miten osallisuutta tuetaan päivähoiton aloituksessa? ja Millä keinoin lapsen sopeutumista päivähoitoon tuetaan? sekä Miten yhteisöllisyyttä tuetaan? Teoriaosuudessa avataan, miten päivähoiton aloitusprosessi etenee tutustumiskäynneistä päivähoitorytmiin sekä mitkä tekijät tukevat sopeutumisprosessia. Avataan myös osallisuuden ja yhteisöllisyyden käsitteitä.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Haastattelimme kahdeksaa kasvatusalan ammattilaista. Haastattelut toteutettiin lomakehaastatteluina. Havainnointikerralla havainnointimenetelmänä käytimme tarkkailevaa havainnointia, jossa kohteena olivat toiminta kahdessa ryhmässä, joissa olivat päivähoiton hiljattain aloittaneet kaksi lasta. Aineiston analysoinnissa käytimme menetelmänä teema-analyysiä. Haastattelimme kasvattajia eri puolilta. Lisäksi saimme havaintoaineistoa yhdestä päiväkodista, josta kaksi kasvattajaa osallistuivat haastatteluun.

Tutkimuksessa selvisi, että osallisuuden tunteella on merkitystä lapsen päivähoiton aloituksessa. Lapsi kokee tärkeänä, että hän pääsee vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin sekä sen, että hänet huomioidaan ainutlaatuisena yksilönä. Lapsen sopeutumista tuetaan tutustumiskäynneillä sekä yhteistyöllä vanhempien kanssa. Lapsen aloittaessa päivähoiton hänelle tarjotaan läsnäoloa ja turvallisuutta. Osallisuuden tukemiseen on nykypäivänä kiinnitetty enemmän huomiota päiväkodeissa. Tämä näyttäytyi lapsen mielipiteiden ja mielenkiinnon kohteiden huomiointina ja toimintaa suunnitellaan näiden pohjalta. Lasten havainnoinnin koettiin olevan suuressa roolissa edistämässä osallisuuden toteutumista.

Kehittämideoina tulosten pohjalta nostimme esille kotikäyntien lisäämisen ennen päivähoiton aloitusta. Turvallisessa ympäristössä lapsi voi olla oma itsensä, jolloin omahoitaja näkee lapsen tyypillistä käyttäytymistä. Toisena kehittämissideana

Avainsanat: varhaiskasvatus, päivähoito, päivähoiton aloitus, sopeutuminen, osallisuus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Author/s: Henna Hakala & Jenni Malmi

Title of thesis: The Significance of Participation at the Beginning of a Child's Day Care

Supervisor: Helena Järvi

Year: 2017 Number of pages: 61 Number of appendices: 2

The purpose of this thesis was to investigate the significance of participation at the beginning of a child's day care. Our research questions were: How does participation influence the beginning of a child's day care? How to support a child's adaption to day care? How to support solidarity in day care? In the theoretical framework, we define the day care process and the ways of acting that are used to support the adaption. In addition, we define concepts of participation and solidarity.

The research method was qualitative. We interviewed eight early education professionals. The interviews were conducted as structured interviews. For one day, we observed care groups where two children had recently started day care. The material was analysed with theme analysis. We interviewed early education professionals from different day care centres. We also obtained observation material from one day care centre where we interviewed two early education professionals.

The sense of participation is meaningful at the beginning of child's day care and in the adaption process. It is important for a child to experience that he can influence the aspects that affect him and that he is a unique person. When a child begins the day care, he or she is offered presence and safety. Nowadays, day care centres pay a lot of attention to participation. In our research, participation manifested as considering children's opinions and interests, as well as considering them when planning activities. Observing children has a big role when promoting participation.

Based on the results of this thesis, home visits before the beginning of day care could be done more often and have a bigger role in day care centres. In the a safe environment, children can be their own selves and caregivers see their typical behaviour. Another aspect to take into account is how to better support children's participation at the beginning of day care. It is important to consider how a child is able to influence aspects that concern him or her.

Keywords: early education, day care, beginning of day care, adaption, participation

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
1 JOHDANTO.....	6
2 VARHAISKASVATUS.....	8
2.1 Varhaiskasvatustilanne.....	8
2.2 Varhaiskasvatus käsitteenä	8
3 LAPSEN SOPEUTUMINEN PÄIVÄKOTIIN	10
3.1 Lapsen ja vanhempien tunteet päivähoiton alkaessa	10
3.2 Lapsen päivähoiton aloitus.....	11
3.3 Sopeutumista tukevia tekijöitä.....	14
3.3.1 Turvallisuus päiväkodissa	14
3.3.2 Tutustumiskäynti ja aloituskeskustelu	15
3.3.3 Omaehtoisuuden tehtävä.....	16
3.3.4 Pehmeä lasku.....	17
3.3.5 Yhteistyö vanhempien kanssa.....	18
3.3.6 Temperamentti ja sopeutuminen	19
3.3.7 Kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus	20
4 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA	21
4.1 Osallisuus käsitteenä varhaiskasvatuksessa	21
4.2 Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa	22
4.3 Kasvattajan rooli lasten osallisuuden tukemisessa	24
4.4 Yhteisöllisyys ja osallisuus	25
5 TUTKIMUSPROSESSI	29
5.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet.....	29
5.2 Aineistonkeruumenetelmät.....	30
5.3 Aineiston keruu ja kohderyhmä.....	32
5.3.1 Haastattelujen ja havainnointikertojen toteutus	33
5.3.2 Haastatteluihin vaikuttavat tekijät	34
5.4 Aineiston analysoinnin ja tulkinnan keinot	34

5.5 Eettisyys ja luotettavuus.....	35
5.6 Aikaisemmat tutkimusaihetta käsittelevät tutkimukset	36
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	38
6.1 Taustatiedot.....	38
6.2 Päivähoidon aloitusprosessin eteneminen ja perheiden tarpeiden huomiointi.....	38
6.3 Näkemyksiä lapsen osallisuudesta	40
6.4 Keinoja osallisuuden tukemiseen.....	41
6.5 Yhteisöllisyys päiväkodissa	42
6.6 Lapsen sopeutumisen tukeminen varhaiskasvatuksessa	43
6.7 Haasteet lapsen sopeutumisessa ja keinot niiden ratkaisemiseksi	45
6.8 Kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus sopeutumisen edistäjänä	46
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	48
7.1 Haastattelujen yhteenveto.....	48
7.2 Havainnointikerran yhteenveto.....	52
8 POHDINTA.....	53
LÄHTEET	55
LIITTEET	60

1 JOHDANTO

Päivähoidon aloitus on koko perheelle iso muutos arkeen ja vaatii sopeutumista sekä lapselta että vanhemmilta. Lapsen elämään tulee paljon uusia aikuisia ja lapsia päivähoiton aloituksen myötä. Perheen omien arjen rutiinien muuttuminen voi herättää lapsissa erilaisia tunteita ja tottuminen isossa lapsiryhmässä toimimiseen ja olemiseen vaatii totuttelua (Mannerheimin lastensuojeluliitto [viitattu 3.2.2017]). Sopeutumisen kesto on lapsilla yksilöllistä ja sille tulee antaa aikaa.

Arjen rutiinit muokkaantuvat päivähoiton alkaessa. Päivähoito luo uuden rytmien lapsen arkeen. Päivähoitossa lapsen täytyy sopeutua esimerkiksi yhteisruokailuun, yhteisvessaan sekä pukeutumistilanteisiin muiden lasten kanssa. Näissä tilanteissa lapsi ei välttämättä saa niin paljoa huomiota kasvattajilta kuin kotona saa vanhemmiltaan. Lapsen unirytmii on saattanut kotona olla lapsilähtöistä. Päiväkodin unirytmii puolestaan on ajoitettu ja kaikki lapset nukkuvat samaan aikaan joka hoitopäivä. Tärkeää päivähoiton aloituksessa on kuulla perheen toiveet, tarpeet ja odotukset. Toimiva yhteistyö kasvattajien ja vanhempien välillä mahdollistaa sen.

Valitsimme aiheeksemme osallisuuden merkityksen lapsen päivähoiton aloituksessa. Perehdymme työssämme lapsen päivähoiton sopeutumisprosessiin. Aihe kiinnostaa meitä, koska haluaisimme näkökulmaa siihen, miten päivähoiton aloitusprosessi etenee tutustumiskäynneistä päivittäiseen päivähoitorytmiin. Tähän aiheeseen tutustuminen tuo meille pohjaa ammatillisia valmiuksia varten. Koemme työelämään siirtymisen tämän kautta helpommaksi tietopohjan ansiosta.

Osallisuus painottuu uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Voidaan sanoa, että se on tällä hetkellä tärkeä aihe varhaiskasvatuksessa. Osallisuuden toteutuessa enemmän, se on alettu nähdä paljon laajempaan kuin aiemmin. Osallisuus on lapsen kuulluksi ja nähdyksi tulemistä (Turja 2016, 47, 50) sekä vaikuttamista päivähoiton kulkuun. Osallisuuden toteutumisessa otetaan huomioon lasten mielenkiinnon kohteet ja vahvuudet. Käsittelemme osallisuuden yhteydessä yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyys määritellään vuorovaikutuksena lasten ja kasvattajien kanssa, sosiaalisina suhteina sekä aktiivisena toimintana (Koivula 2010, 120). Yhteisöllisyys toteutuu ja osallisuus mahdollistuu, kun opetellaan

yhdessä, kuunnellaan eri osapuolia, neuvotellaan ja sovitaan (Eskel & Marttila 2013, 77).

2 VARHAISKASVATUS

2.1 Varhaiskasvatustilaki

Varhaiskasvatustilaisissa (L 19.1.1973/36) säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatustilakia sovelletaan kunnan, kuntayhtymän sekä muun palvelun tuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen, jota annetaan päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää tätä tarkoitusta varten varatussa tilassa, jota kutsutaan päiväkodiksi.

Lasten päivähoitoa voivat saada lapset, jotka vielä eivät ole oppivelvollisuusikäisiä sekä milloin erityiset olosuhteet sitä vaativat eikä hoitoa ole muulla tavoin järjestettyjä. Lasten päivähoito on pyrittävä järjestämään siten, että se tarjoaa lapsen hoidolle ja kasvatukselle sopivan hoitopaikan ja jatkuvan hoidon sinä vuorokaudenaikana, jona sitä tarvitaan. (L 19.1.1973/36)

Varhaiskasvatustilaisissa (L 19.1.1973/36, 1 luku, 2 a §) mainittujen tavoitteiden mukaan on edistettävä jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia sekä turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatustilaisien välillä. Lisäksi on varmistettava lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lain tarkoituksena on toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaan monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset.

2.2 Varhaiskasvatus käsitteenä

Puhuttaessa varhaiskasvatuksesta voidaan puhua myös päivähoitosta. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka (L 19.1.1973/36). Näiden toteuttamiseksi jokaiselle

päivähoidossa olevalle lapselle tulee laatia varhaiskasvatussuunnitelma. Suunnitelman lähtökohtana on aina lapsen henkilökohtaiset edut ja tarpeet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 10.)

Varhaiskasvatus koostuu yhteiskunnallisista palveluista, joilla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen pääasiana on tukea jokaisen lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatuksella pyritään edistämään lasten tasa-arvoa ja se on yksi tehokas syrjäytymistä ehkäisevä palvelu. Lapsen oppimat tiedot ja taidot varhaiskasvatuksessa tukevat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan ja tuetaan vanhempien tehtävää kasvatustyötä sekä mahdollistetaan heidän työelämäänsä tai opiskeluun osallistuminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14, 15.)

Koivusen (2009, 11) mukaan päivähoito sisältää lasten hoidon, kasvatuksen ja opetuksen, jotka muodostavat päivähoiton ydintehtävän. Päivähoito on käsitteenä laaja ja se ei rajoitu suinkaan lasten kanssa tehtävään yhteistyöhön vaan siihen sisältyy kasvatuskumppanuutta vanhempien kanssa sekä laajaa verkostotyötä eri ammattiryhmien kanssa. Tiivistä yhteistyötä päivähoiton kanssa toteutetaan esimerkiksi neuvolassa, puhe- ja toimintaterapiassa, sairaalassa, lastensuojelussa ja koulussa.

Lasten päivähoitoon kuuluu olennaisena osana lapsen perushoito sekä hoiva. Lapsen hoitoon päivähoidossa kuuluu lapsen perustarpeista huolehtiminen, joka pitää sisällään säännöllisen ravinnon saannin, vaatetuksen, siisteyden, ulkoilun sekä riittävän unen. Nämä ovat lapsille erityisen tärkeitä, kun he ovat päivähoidossa. Näiden tarkoituksena on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden saavuttaminen lämpimässä vuorovaikutuksessa. (Koivunen 2009, 11.) Varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan lapsikohtaisuutta, jonka tarkoituksena on ottaa lapsi yksilönä huomioon ja vältetään sitä, ettei kukaan lapsi huku suureen ryhmään päivähoidossa (Kalliala 2012, 109).

3 LAPSEN SOPEUTUMINEN PÄIVÄKOTIIN

3.1 Lapsen ja vanhempien tunteet päivähoidon alkaessa

Lapsen päiväkodin aloitus tuottaa monenlaisia ajatuksia ja tunnetiloja lapsessa ja vanhemmissa. Päiväkodin aloitus voi aiheuttaa huolta esimerkiksi lapsen selviytymisestä ilman vanhemman turvaa, hoitopaikan laadusta tai uuden arkirytmien muodostumisesta. (Munter 2002, 35.) Vanhempien päällimmäisenä huolena on lapsen sopeutuminen päiväkodin ympäristöön, lapsen ja kasvattajan välille muodostuvat suhteet sekä lapsen saama hoiva ja huomio kasvattajilta. Perheen arkirythmi muuttuu merkittävästi vanhemman aloittaessa opiskelun tai menemällä työelämään, jolloin perheen rytmi mukautuu täysin uudelleen. Lapsi tulee jatkossa viettämään suurimman osan päivästänsä uuden kasvattajan ja lapsiryhmän kanssa. (Mannerheimin lastensuojeluliitto [viitattu 3.2.2017])

Päivähoiton aloitus on suuri muutos koko perheen arkeen ja tunteet heittelevät varsinkin alussa laidasta laitaan. Vanhemmat pyrkivät ensisijaisesti huomioimaan päivähoitopaikan valinnassa päiväkodin sijainnin, että se olisi mahdollisimman lähellä perheen kotia ja työpaikkaa. Myös päiväkodin aukioloajat vaikuttavat päiväkodin valinnassa, koska vuorotyötä tekevilla vanhemmilla täytyy olla mahdollisuus vuorohoitoon. (Vilen ym. 2006, 196.)

Usein stressi voi olla suurempi hoidon aloittamisesta vanhemmille, koska lapsi elää hetkessä eikä mieti tulevaa niin vahvasti kuin aikuiset. Lapsen kyky elää vahvasti fyysisesti ja psyykkisesti nykyhetkessä auttaa lasta erilaisissa sopeutumistilanteissa. (Munter 2002, 35.) Vanhemmat haluavat turvata lapselle parhaan mahdollisen hoidon. Heidän mielessään voi vallita tunteiden vuoristorata, joka voi tasaantua hoidon edetessä ja positiivisten hoitokokemusten kerryttyä. Munter (2002, 35) korostaa, että vanhempien tunnetilat heijastuvat lapseen ja tästä seuraa, että lapsi alkaa käyttäytyä vanhempien tunnetilojen mukaan ja ottaa ne omiksi tunteikseen.

Lapsella ei ole päiväkodin aloituksen päätöksenteossa vastuuta vaan vanhemmat ovat vastuussa muutoksen käynnistämisestä ja siihen liittyvistä järjestelyistä.

Hoitosuhteen alkaessa lapsi on riippuvainen vanhemmista ja kasvattajista. Mikäli lapsi ei saa turvaa vanhemmista tai kasvattajista, epätoivo ja epävarmuus valtaavat helposti mielen, jolloin turvallisuuden tunne mielessä on uhattuna. (Munter 2002, 35, 36.) Paikkana päiväkotikiitos merkitsee lapselle eroa vanhemmistaan. Päiväkodissa lapsen vanhempien kaipaaminen olisi tärkeää huomata lapsen hyvinvoinnin kannalta, koska tunteena kaipaus ja ikävöiminen ovat isoja tunteita (Kyrönlampi 2011, 33.)

3.2 Lapsen päivähoiton aloitus

Päivähoiton aloittaminen on lapselle suuri siirtymävaihe syntymän jälkeen. Silloin lapsi siirtyy kotipiiriin ulkopuolelle hoitoon ja muodostaa uusia aikuis- ja lapsisuhteita. (Kontu & Suhonen 2006, 124.) Päiväkodista tulee kodin lisäksi lapselle toinen yhteisö, johon hänen pitäisi pystyä turvallisesti liittymään (Mikkola & Nivalainen 2009, 19). Siirtymisprosessin kahdeksi tärkeäksi, keskeiseksi tekijäksi on havaittu yhteistyö kasvattajien ja vanhempien välillä sekä huolehtiminen lapsen turvallisesta siirtymisestä päivähoitoon ja hänen kiintymyssuhteistaan (Karikoski & Tiilikka 2016, 80).

Munter (2002, 53, 54) kiinnittää huomiota siihen, että lapsen aloittaessa päiväkodissa uudessa ympäristössä on kyse sopeutumisprosessista, joka on kullekin lapselle yksilöllinen ajanjakso, jonka aikana he voivat osoittaa erilaisia käyttäytymisen muotoja. Tämä ajanjakso katsotaan päättyneeksi silloin, kun lapsen käyttäytyminen on tasaantunut eikä hänessä havaita enää erilaisia reaktiomalleja. Sopeutumisprosessille ei ole määritelty valmista kaavaa eikä se aina etene odotusten mukaisesti vaan siinä voi tulla vaiheita, jolloin lapsi ottaa takapakkia sopeutumisessa. Tämän kaltaiset ongelmat voivat ilmetä useiden kuukausienkin kuluttua, koska jotkut lapset reagoivat uusiin muutoksiin viiveellä. Lapsen päivähoitoon sopeutumiseen vaikuttavat lapsen ikä, lapsen aiemmat hoitokokemukset ja erot vanhemmista, mahdolliset sisarusten hoitokäytännöt, hoitopäivän pituus, lapsen temperamentti, perheen kokonaiselämäntilanne, vanhempien luottamus kasvattajiin ja hoidon aloituksen järjestelyt (Kanninen & Sigfrids 2012, 67).

Rusanen (2011, 252) käsittelee kirjassaan kodin ja päiväkodin eroa lapsen kehityksen näkökulmasta. Hänen mukaansa kolme vuotta on merkittävä raja kehityksen kannalta. Kolmen ikävuoden jälkeen lapsi alkaa kestää eroja paremmin. 2-vuotiaiden representationaalinen ajattelu eli kyky muodostaa sisäisiä malleja hoivaajasta ja hoivan laadusta ja itsestä ovat vielä kesken. Kuten aiemmin tuli ilmi, Kannisen ja Sigfridsin (2012, 68) mukaan lapsen ikä vaikuttaa päivähoiton aloitukseen. Alle 18 kuukauden ikäinen lapsi ei heidän mukaansa kykene muistamaan vanhempiaan koko hoitopäivän ajan. Lapsi ei unohda vanhempiaan, mutta mielikuva hiipuu pois lapsen mielestä. Siispä lapsi ei näin ollen saa vanhemman mielikuvasta turvaa tai mielikuva ei toimi voimaannuttavana. Kasvattajan yhtenä tehtävänä on pitää vanhempi mielessä hoitopäivän ajan. Lastenpsykiatri Jari Sinkkosen (Yle Uutiset 11.11.2013) mukaan lapsen mahdollista sopeutumista päivähoiton aloitukseen voi vauhdittaa ottamalla avuksi symboliikkaa. Lapselle voi hoitoon mentäessä antaa esimerkiksi mukaan oman unilelun, valokuvan perheestä tai vanhemmilta tuoksuvan vaatteen, jolloin oma turvallinen lelu tai vanhemman tuoksu helpottaa pienen lapsen sopeutumista, kun vanhempi ei ole välittömästi saatavilla.

Keltikangas-Järvisen (2012, 125) mukaan päivähoiton aloittavan lapsen ikä ja hoitopäivien pituus ovat riippuvaisia toisistaan. Päivähoiton aloituksen ajankohta on tärkeä lapsen kehityspsykologian kannalta. Mitä pienempänä lapsi aloittaa päivähoiton pitkillä hoitopäivillä ja suurilla tuntimäärillä, sitä enemmän lapselle ennustetaan levottomuutta ja tottelemattomuutta. Jos hoidon aloitusikää lykätään 3-4 ikävuoteen, se ennustaa huonompaa sosiaalista selviytymistä. Mikkola (2009, 15) toteaa, että lasten pitkistä hoitopäivistä seuraa se, että lapset viettävät suurimman osan päivästä jossain muualla kuin vanhempiensa kanssa omassa kodissaan. Vanhempien työajan jäljelle jäävä aika lapsen kanssa on pieni. Usein lapsilla tai vanhemmilla voi olla omia harrastuksia tai muita menoja arki-iltoina, joka on pois yhteisestä ajasta vanhempien kanssa.

Suomalaisessa kulttuurissa on tapana, että lapsia hoidetaan kotona niin pitkään kuin mahdollista. Tämä selviää Turun yliopistossa tehdyssä tutkimuksessa (Karhula, Erola & Kilpi-Jakonen 2016, 8, 9), jossa mainitaan, että suomalaiset lapset aloittavat päivähoiton myöhemmin kuin muissa Pohjoismaissa.

Tutkimuksessa todetaan myös, että lapset, joiden äidit ovat korkeasti koulutettuja, aloittavat päivähoiton nuoremmalla iällä. Euroopan unioni on asettanut tavoitteen, että kaikista Suomen yli 4-vuotiaista lapsista 95 prosenttia olisi päivähoitossa ennen vuotta 2020 (Yle Uutiset 24.9.2015).

Päivähoidon aloituksessa keskiössä ovat ihmisten väliset suhteet ja kokemukset päivähoitosta, joita tukevat kohtaamiset, keskinäinen ymmärtäminen ja vuoropuhelu. Ympäristönä päiväkotitoiminta luo tärkeän pohjan toiminnalle, mutta todellisuus muodostuu ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. (Munter 2002, 42.) Reunamo (2007, 29) tukee myös ajatusta vuorovaikutuksen tärkeydestä. Hän pitää tärkeänä, että kasvattajat suunnittelevat yhdessä lasten kanssa esimerkiksi hoitopäivän kulkua ja kuuntelevat lasten näkemyksiä. Munterin (2002, 42) mukaan vuorovaikutus antaa pohjan hyvälle hoitosuhteelle ja luotettaviin eroamishetkiin lapsen jäädessä päiväkotiin. Vanhempien tutustuminen kasvattajiin esimerkiksi tutustumiskäyntien ohessa luo pohjaa hyvälle suhteelle ja voi voimistaa vanhempien tunnetta hoidon aloituksesta.

Päiväkodeissa on huomattavia eroja sopeutumisprosessien kokemisessa. Lapsen yksilöllinen sopeutuminen riippuu pitkälti hänen saamastaan huomiosta. Päiväkodeissa, jotka eivät pysty tarjoamaan niin paljon yksilöllistä hoitoa ja huomiota, lapsen sopeutuminen kestää huomattavasti kauemmin kuin niissä päiväkodeissa, jotka tähän panostavat. (Munter 2002, 54.) Lapsen tunnekirjo päivähoiton alkaessa on laaja. Negatiivisia tunteita voi näkyä enemmän kuin positiivisia tunteita. Elämänmuutos ja eroahdistus vanhemmista voi näyttäytyä pelkona, joka näkyy uusien ihmisten ja asioiden kohtaan. Se voi olla surua, vetäytymistä tai kiukkua, vanhempien tuodessa tai hakiessa lasta. Lapsella voi olla nukahtamis- tai syömisvaikeuksia ensimmäisinä viikkoina. Muita lapsia kohtaan negatiiviset tunteet voivat näkyä lyömällä tai puremalla toista lasta. Tällaiset tunteet ovat tyypillisiä päivähoiton ensimmäisten viikkojen aikana. (Kanninen & Sigfrids 2012, 68, 69.)

Ennen päivähoiton aloitusta perheen tulisi huolehtia, ettei lapsen elämässä tulisi samaan aikaan muita suuria elämänmuutoksia. Perheen ei kannata juuri ennen aloitusta esimerkiksi muuttaa lapsen nukkumisjärjestelyjä eikä luopua lapselle tärkeistä asioista esimerkiksi tutista tai muista turvaa tuovista asioista.

Päivähoidossa pidetään tärkeänä sitä, että lapsi saapuu omana ainutlaatuisena itsenään ja totuttujen tapojensa kanssa. Vanhempien tulisi informoida kasvattajia siitä, miten lasta voi parhaiten lohduttaa, ilahduttaa tai muista arjen rutiineista esimerkiksi nukkumaan menemisestä. (Norlandia [viitattu 13.9.2017])

3.3 Sopeutumista tukevia tekijöitä

3.3.1 Turvallisuus päiväkodissa

Turvallisuus on yksilön kokema myönteinen tunne nykyhetkestä ja tulevaisuudesta. Turvallisuutta voidaan pitää itsestään selvänä asiana, vaikka se ei sitä olisikaan. Jokainen yksilö kokee turvallisuuden tunteen eri lailla. Kaikki eivät koe turvallisuutta samalla tavalla. Turvallisuuden tunteen vaikutukseen voivat vaikuttaa yksilön persoona ja aikaisemmat kokemukset. (Hurme & Kyllönen 2014, 24, 33.) Lapsen kokema turvallisuuden tunne on yhteydessä lapsen kykyyn tunnistaa, ilmaista ja säädellä omaa tunnetilaansa ja toimintaansa. Turvallisuuden tunteen avulla lapsi samaistuu muiden ihmisten tunnetiloihin sekä leikkimiseen niin yksin kuin ryhmässä, sosiaaliseen joustavuuteen, oppimiseen sekä sopeutuminen stressiin ja erilaisiin elämäntilanteisiin. (Kanninen & Sigfrids 2012, 32.) Lapsen perusturvallisuus kehittyy ja voimistuu joka päivä arjen erilaisissa kohtaamisissa, kun lapsi hyväksytään ja hänelle annetaan läheisyyttä. Lapsen turvallisuuden tunnetta vahvistaa, että hän on jollekin aikuiselle erityinen. (Mikkola 2009, 20.)

Fyysinen turvallisuus koskee tilaturvallisuutta sekä fyysistä koskemattomuutta. Henkinen turvallisuus muodostuu sosiaalisesta, psyykkisestä ja pedagogisesta turvallisuudesta. Sosiaalinen turvallisuus sisältää kaverisuhteet ja sosiaalisten taitojen hallinnan sekä vaikuttamisen ja osallisuuden kokemuksen. Psyykkiseen turvallisuuteen kuuluu ilmapiiri, vuorovaikutus sekä käytökseen ja käyttäytymiseen liittyviä asioita. Psyykkisen turvallisuuden ollessa hyvä lapsi voi turvautua kasvattajaan esimerkiksi pyytämällä apua sekä ilmaisemalla kielteisiä tunteita. Pedagogisella turvallisuudella tarkoitetaan oppimiseen ja opetustilanteisiin liittyviä tilanteita. Siihen kuuluvat esimerkiksi selkeät ja ymmärrettävät ohjeet, ohjaus ja

opettaminen, rakentava ja kannustava palaute sekä oikeus oppimisen illoon. (Hurme 2014, 29.)

Mattilan (2011, 66) mukaan turvallinen kasvattaja takaa lapselle turvallisen kasvuympäristön. Kasvattajan tehtävänä on tarjota lohtua ja suojaa, mutta myös asettaa turvallisia rajoja silloin kun lapsi niitä tarvitsee. Kasvattajan yksi tärkeimmistä työn tavoitteista on rakentaa ja luoda sellainen kasvu- ja oppimisympäristö lapselle, joka tukee lapsen kasvua. Lapsen tulisi pystyä osallistumaan suunniteltuun toimintaan häneltä odotettavalla tavalla. Jotta lapsi pystyy tekemään parhaansa, lapsen täytyy kokea olonsa hyväksi ja turvalliseksi. (Hurme 2014, 23.)

Lapsiryhmän turvallisuuden tunne on tärkeää huomioida päiväkodin arjessa. Lapset viettävät suuren osan päivästä muiden lasten kanssa, joten turvallisuuden tunteen luominen päiväkotiympäristössä on asia, johon kannattaa panostaa. Kun ryhmästä voi aistia, että ryhmässä vallitsee rauhallisuus ja tyytyväisyys, se kuvastaa turvallisuutta. Lasten välillä voi näkyä toisten huomiointia, herkkyyttä havaita ja ymmärtää toisten tarpeita, vapautta, luottamusta ja turvallisuutta. Turvattomuus voi esiintyä lapsiryhmässä rauhattomuutena ja voi johtaa aggressiiviseen käyttäytymiseen. (Hurme 2014, 32.)

3.3.2 Tutustumiskäynti ja aloituskeskustelu

Ennen päivähoiton aloitusta vanhemmat voivat käydä tutustumassa päiväkodissa ensin ilman lasta ja keskustella samalla kasvattajien kanssa lapsen hoitoon, kasvatukseen liittyvistä ajatuksistaan, toiveistaan ja odotuksistaan (Karikoski & Tiilikka 2016, 81). Tutustumiskäyntien yleiset käytännöt ovat hyvin erilaisia keskenään. Tutustumiskäyntien toteutuminen on joissain päiväkodeissa vakiintuneempaa. Tutustumiskäyntejä voidaan tehdä useampia, kun taas toiset perheet tekevät tutustumiskäynnin vain kerran. Tärkeintä tutustumiskäynneissä on se, että se palvelee perheen yksilöllisiä tarpeita. (Laaksonen & Ylikoski [viitattu 13.9.2017].)

Ennen päivähoiton aloitusta omahoitaja voi vierailta myös lapsen kotona, jolloin saa jonkinlaisen tuntuman perheestä (Kanninen & Sigfrids 2012, 105). Turvallisin paikka tutustumiskäynnille on lapsen ja perheen kannalta perheen oma koti. Tutustumiskäynnillä pyritään käymään läpi päivähoiton aloitukseen, perheen odotuksiin ja toiveisiin liittyvät asiat. Tutustumiskäynnin ideana on, että lapsi tutustuu turvallisessa ympäristössä uuteen kasvattajaan. Kasvattajan havainnoissa lasta tutussa ympäristössä hän saa käsitystä siitä, millainen on lapsen tapa toimia päivähoitossa. (Kaskela & Kekkonen 2008, 41 - 42.)

Aloituskeskustelun ajatuksena on antaa lapselle ja vanhemmille puheenvuoro. Aloituskeskustelun voi yhdistää tutustumiskäyntiin. Aloituskeskustelun ideana on, että vanhemmat saavat ilmaista omia odotuksiaan, toiveitaan ja pelkojaan ja näiden asioiden esittäminen madaltuu turvallisessa ympäristössä, jos aloituskeskustelu pidetään esimerkiksi kotona turvallisessa ympäristössä. Perheen kotona myös työntekijällä on mahdollisuus luoda kuulevaa ja luottamukseen perustuvaa suhdetta lapseen sekä vanhempiin. Tärkeimpänä tavoitteena on, että työntekijä auttaa vanhempia lapsen päivähoiton aloituksessa. Perheen erilaiset odotukset, toiveet ja pelot on hyvä tuoda kasvattajalle tietoiseksi. Näin myös vanhemmat voivat kokea päivähoiton aloituksen turvallisemmin, Kaskela ja Kekkonen (2008, 42) toteavat. Aloituskeskustelu on mahdollista käydä myös tilanteissa, joissa lapsi vaihtaa päiväkotia tai ryhmää, aloittaa esiopetuksen tai tarvitsee erityistä tukea. Tutustumiskäynnillä ja aloituskeskustelussa vastuu tutustumistyöstä lapseen ja perheeseen on aina työntekijällä.

3.3.3 Omahoitajuuden tehtävä

Omahoitajan tehtävänä on luoda lapselle turvallinen olo päivähoitossa, tutustua lapsen vanhempiin ja luoda heidän kanssaan kumppanuussuhde, joka tukee lapsen kehitystä. Omahoitaja pitää huolen siitä, että vanhemmat tietävät missä niin sanotusti päivähoitossa mennään eli mitä lapsen kehityksessä tapahtuu ja mitä iloja, suruja, onnistumisia ja haasteita lapsen päivähoitotaipeleella on ollut. (Kanninen & Sigfrids 2012, 105.) Omahoitajuuden avulla pyritään rakentamaan siltaa päiväkodin ja kodin välille (Kyrönlampi 2011, 35).

Omahoitaja tuntee lapsen parhaiten. Hän tietää lapsen tarpeet ja kyvyt - mitä lapsi osaa ja mitä on juuri oppimassa. Vygotski (Kanninen & Sigfrids 2012, 106 - 107) puhuu käsitteestä lähikehityksen vyöhyke. Lähikehityksen vyöhykkeellä tarkoitetaan taitoja, joita lapsi ei vielä itsenäisesti osaa, mutta joihin hän kykenee autettuna. Kun omahoitaja tietää millä tasolla lapsen kehitys on, hänen on helpompi lähteä kehittämään lapsen taitoja ohjaamalla lapsen toimintaa oikealle vaatimustasolle. Lapsen tunteminen vaatii monipuolista havainnointia. Omahoitajalla tulee olla kykyä huomioida lapsen yksilölliset kyvyt sekä kodin vaikutus lapsen taitoihin.

Kannisen ja Sigfridsin (2012, 72) mukaan omahoitajuus voi antaa lapselle erilaisen tavan käsitellä tunteita ja säädellä niitä. Lapset tarvitsevat aktiivista vuorovaikutusta. Saattaa olla, että joissain kodeissa vanhempi ei välttämättä vastaa lapsen vuorovaikutukseen niin paljon kuin pitäisi. Tässä mielessä omahoitajuus voi antaa lapselle mahdollisuuden oppia vuorovaikutustaitoja. Tässä kohtaa myös lapsen päivähoiton aloitusta on hyvä miettiä. Päivähoito tarjoaa lapselle vuorovaikutustilanteita ja esimerkiksi puheen ja kielen kehitys voi näin alkaa kehittyä paremmin. Vuorovaikutustilanteita tulee päivähoitossa paljon, joten puheen sorinalta ei voi välttyä. Päivähoito voi olla lapselle kuntouttava paikka.

3.3.4 Pehmeä lasku

Pehmeän laskun tavoitteena on tehdä päiväkotitutuksi paikaksi sekä lapselle että vanhemmalle. Pehmeä lasku on hyvä turvallisuuden tunteen luoja lapselle, koska silloin lapsi saa olla vanhemman lähellä ja alussa vain lyhyitä aikoja erossa vanhemmista. Tätä ajanjaksoa päivähoiton aloituksessa on käytetty jo pitkään aiemminkin. (Kanninen & Sigfrids 2012, 144.)

Kannisen ja Sigfridsin (2012, 146) mukaan pehmeän laskun aikana vanhemmat saavat lisätietoa päiväkodin käytännöistä ja ajatusmalleista sekä lapsella on hyvin aikaa totuttautua omahoitajaansa. Hiljalleen tilanne kääntyy siten, että vanhemman fyysinen läsnäolo väistyy ja tilalle tulee omahoitajan tarjoama tuki ja turva. Ensimmäisten viikkojen aikana on tärkeää, että vanhempi ei poistu lapsen

luota, ennen kuin lapsi on aktiivisesti ulospäin suuntautunut eli lapsen luontainen tutkimisvaihe saadaan kunnolla käyntiin.

3.3.5 Yhteistyö vanhempien kanssa

Yhteistyö vanhempien kanssa päivähoiton aikana sisältää päivähoiton ja perheen yhteistyön, kasvatustietoa, erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeen, työntekijän käsityksen perheestä, vanhemmuudesta, lapsuudesta, hoidosta, kasvatuksesta ja varhaisesta oppimisesta. Yhteistyö päivähoiton ja perheen välillä toimii jäsentävänä toimintatapana ja hakee jatkuvasti sisältöään. Yhteistyön tarkoituksena on kuulemisen, kunnioituksen, luottamuksen ja dialogisuuden periaatteisiin perustuvaa vuoropuhelua vanhempien kanssa. (Kekkonen & Kaskela 2008, 79 - 80.)

Keskinen ja Virjonen (2004, 48) toteavat, että tärkeää kasvattajien ja vanhempien yhteistyön kannalta on järjestää vanhempainiltoja, joissa annetaan tilaa lasten vanhempien väliselle keskustelulle ja uusille kehitysideoille. Vanhempainiltojen tarkoituksena on myös parantaa kodin ja päiväkodin välistä tiedonkulkua. Vanhempainillat voidaan nähdä myös vanhemmuuden tukiverkkona, jonka avulla lapsen kasvua edistetään ja tuetaan. Avoimen ilmapiirin luominen sekä vapaan keskustelun mahdollistaminen ovat tärkeitä vanhempainilloissa. Tällöin vanhemmat uskaltavat kertoa vanhemmuuden haasteista eivätkä ajattele, että he ovat yksin tässä tilanteessa. (Mattila 2011, 142 - 143.)

Kekkonen ja Kaskela (2008, 79 - 80) tiivistävät päivähoiton ja vanhemman yhteistyön tarkoittavan myös vanhempien ja henkilöstön tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä lapsen oppimisen ja kehityksen tukemiseksi, keskinäiseen luottamukseen, tasavertaisuuteen ja kunnioitukseen perustuvaa vuorovaikutusta sekä jaetun kasvatustehtävän yhteistä toteuttamista ja työntekijöiden asiantuntemuksen ja vanhempien oman lapsensa tuntemuksen yhdistämistä. Keskinen ja Virjonen (2004, 82) korostavat myös, että vanhemmat ovat lastensa parhaita asiantuntijoita ja vanhempien olisikin tärkeä tuoda asiantuntemuksensa esiin. Näin mahdollistetaan lapsen yksilöllisten kehitystarpeiden toteutuminen. Jotta yhteistyö olisi vastavuoroista, päivähoiton tehtävänä olisi tukea

vanhemmuutta. Tämä toteutuu esimerkiksi tuomalla esiin perheen positiivisia voimavaroja ja tukemalla niitä. Keskinen (2003, 222) korostaa, että haasteita vanhempien ja kasvattajien väliselle yhteistyölle Suomessa asettavat vanhempien erilaisuus sekä erilaiset elämäntilanteet. Olisi tärkeää kehittää näitä asioita huomioon ottavia yhteistyömuotoja.

3.3.6 Temperamentti ja sopeutuminen

Temperamentilla kuvataan yksilöllisyyttä. Se on jokaiselle ihmiselle tyypillistä ja synnynnäinen tapa toimia ja käyttäytyä. Temperamentti kuvaa kaikkea synnynnäisiä käyttäytymis- ja reagointityylejä, toiset ovat luonnostaan rauhallisia ja toiset vilkkaita. Jokainen lapsi on oma yksilönsä, jolla on omanlaisensa muodostunut temperamentti. (Mannerheimin lastensuojeluliitto [viitattu 22.8.2017])

Keiski-Salonen, Keskinen ja Keskinen (2005, 96) ajattelevat temperamentin ja persoonallisuuden tarkoittavan samankaltaista sanastoa ja molempien kuvaavan muun muassa ihmisen sosiaalisuutta ja emotionaalisuutta. Kuitenkin persoonallisuus on käsitteenä laajempi, jolloin voidaan ajatella, että temperamentti viittaa käyttäytymisen eri tyyleihin ja persoonallisuus käyttäytymisen sisältöön.

Lapsen temperamentti kehittyy jo sikiöaikana, jolloin siihen vaikuttaa perinnöllisyyden ja sikiöajan olosuhteiden antama lähtökohta ihmisen kehitykselle. Aikaisemmin on ajateltu temperamentin biologisen pohjan olevan valmiina jo vauvan syntyessä, mutta viime aikoina on käsitetty, että lapsen saamat hoivakokemukset ensimmäisten elinvuosien aikana voivat muuttaa temperamentin biologista pohjaa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 28.)

Temperamentilla on olennainen osa sen suhteen, miten lapsi suhtautuu saamaansa kasvatukseen ja miten hän sen kokee. Lapsen temperamenttityyli vaikuttaa lapsen saamaan palautteeseen. Rauhallinen lapsi voi kokea palautteen varautuneemmin kuin innokas lapsi. Lapsen kehittyvään temperamenttiin vaikuttaa huomattavasti hänen saama palaute käytöksestä. Keltikangas-Järvisen mukaan (2010, 31) innokas lapsi voi kokea käytöksen ”hyssyttelyn” negatiivisena asiana,

jolloin lapselta jää saamatta positiivinen palaute. Tämä vaikuttaa kehittyvään temperamentiin.

3.3.7 Kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus

Kasvattajan ja lapsen vuorovaikutuksen nähdään sävyttävän päiväkodin kaikkea toimintaa (Kalliala 2008, 11). Kasvattaja pyrkii vuorovaikutusprosessissa ymmärtämään, mitä lapsi kertoo. Vuorovaikutus vaatii kasvattajalta avointa yhteyttä lapseen, läsnäoloa tilanteissa sekä vastavuoroisuutta. (Hurme 2014, 77.) Turvallisessa vuorovaikutuksessa lapsi voi kokeilla rajojaan ja luottaa siihen, että kasvattaja asettaa rajat. On tärkeää suojella lasta liialliselta vuorovaikutussuhteiden määrältä. (Mikkola 2009, 20.)

Kohtaamisella on merkitystä vuorovaikutussuhteen syntymisessä ja Hurme (2014, 79) korostaakin, että varsinkin ensimmäisellä kohtaamisella lapsen kanssa on suuri merkitys, koska se pitkälti määrittää pohjan, jolle vuorovaikutussuhdetta lähdetään rakentamaan. Kohtaamisen avulla luodaan yhteys ja luottamus toiseen ihmiseen, päinvastaisessa tilanteessa kohtaaminen voi aiheuttaa etäisyyttä ja tuottaa epäluottamusta. Kohtaaminen on erilaista jokaisen ihmisen kanssa. Lapsen kohtaamisessa keskiössä on huolenpito ja luotettavuus. Kasvattajalla on aina suurempi vastuu kohtaamisesta roolivastuunsa vuoksi. Kohtaaminen vaatii kasvattajalta joustavuutta, tarkkanäköisyyttä, huolehtivuutta ja lempeyttä. Kasvattajalla on vastuu siitä, että lapsi tulee kohdatuksi, kokee olevansa turvassa eikä tule loukatuksi. (Mattila 2011, 15, 18.)

Myönteisellä vuorovaikutuksella edistetään myönteistä käyttäytymistä ja vähennetään häiriökäyttäytymistä. Myönteinen vuorovaikutus nähdään kasvattajan taitona huomioida, kannustaa sekä rohkaista lasta niin, että hänen itsetuntonsa vahvistuu. (Kanninen & Sigfrids 2012, 163, 167.) Koivisto (2011, 45, 47) korostaa, että itsetuntoa vahvistavassa vuorovaikutuksessa on tärkeää sisällyttää lapsen henkilökohtainen huomiointi. Myös vuorovaikutuksessa syntyvä perusturvallisuus on tärkeä edellytys itsetunnon vahvistumiselle.

4 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

4.1 Osallisuus käsitteenä varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuslaissa (L 19.1.1973/36) säädetään, että varhaiskasvatuksessa tulee varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Aikaisemmin on ollut käsitys osallisuudesta, joka on mielletty varhaiskasvatuksessa pelkästään lasten osallistumiseksi toimintana ja aktiivisuudeksi, jolloin siihen ei ole vielä liitetty yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyys kulkee osallisuuden rinnalla. Tänä päivänä ollaan vahvasti sitä mieltä, että osallisuuteen kuuluvat lasten ja kasvattajien tasavertainen toiminta ja neuvottelu. Osallisuudesta puhuttaessa se määrittyy eri lailla, kun verrataan esimerkiksi varhaiskasvatusta ja sosiaalista syrjäytymistä. (Turja 2016, 46 - 47.)

Usein voidaan sekoittaa, että osallistuminen ja osallisuus tarkoittaisivat samaa. Osallistuminen on pintapuolisempaa ja konkreettista toimintaa. Toimintaan osallistuminen voi olla yksittäistä aktiviteettia ja harrastamista. Osallistuminen voi olla kuitenkin alku syvemmälle osallisuudelle. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen maailmassa sosiaalista tukea tarvitseva lapsi voi liittyä yhteiseen toimintaan ja kokea olonsa toiminnan aikana miellyttäväksi. Tässä yhdistyy osallistuminen osallisuuden kautta. (Turja 2016, 47.)

Osallisuus on varhaiskasvatuksessa puhuttaessa lapsen kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lapselle tulisi antaa mahdollisuus vaikuttaa toiminnan suunnittelun ja toteutuksen eri prosesseihin. Hänen tulisi saada esittää omia ideoitaan, olla mukana suunnittelemassa toimintaa ja arvioimassa toimintaa. Osallisuudessa tulee ottaa huomioon kieli, kommunikaatio, tiedonsaanti sekä materiaaliset resurssit. Jotta lasta voidaan kuulla ja hän voi osallistua keskusteluihin, tarvitaan yhteinen kieli kasvattajan ja lapsen välille. Kasvattajan tulisi löytää kommunikaatoratkaisut lapsen kuulemiseen. (Turja 2016, 47, 50.)

Järvinen ja Mikkola (2015, 13) tuovat kirjassaan esille, että jokaisella lapsella jo pienestä pitäen on oikeus vaikuttaa oman elämänsä kulkuun ja näin kokea elämä mielekkäänä. Kasvatusajattelua määrittää 2010-luvulla tehty uudistus lapsi- ja

oppimiskäsityksistä sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimus, jonka perusedellytyksenä on velvoittaa edistämään jokaisen lapsen osallisuutta. Elämänvaiheena lapsuus on ainutlaatuinen vaihe, jonka päätarkoituksena ei ole valmistaa lasta aikuisuuteen vaan tukea lapsen aktiivisuutta ja osallisuutta antamalla heidän vaikuttaa ympäristöönsä ja muokata sitä kaikissa kehitysvaiheissa. Osallisuus koetaan aina yksilön subjektiivisena kokemuksena, jonka keskiössä on lapsen kokema tunne osallisuudesta.

4.2 Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatustilain (L 19.1.1973/36, 1 luku 7 b §) määrittää, että lapsen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Lapsen huoltajille on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksensa suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lapsille ja heidän huoltajilleen on toimintayksikössä järjestettävä säännöllisesti mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin.

Varhaiskasvatuksessa on määritelty osallisuuden toteutumisen tavoitteet, jotka tulisi mahdollistaa jokaiselle varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella (Järvinen & Mikkola 2015, 14). Tavoitteiksi on määritelty Järvisen ja Mikkolan (2015, 14, 17, 19) mukaan lapsen itsetunnon vahvistaminen, elämönhallinnan ja mielekkyyden lisääminen, syrjäytymisen ennaltaehkäisy, vastuuseen kasvaminen, lasten elämän kannalta mielekkäiden ratkaisujen toteutuminen sekä yhteisöllisyyden ja yhteisöön kuulumisen tunteen lisääntyminen. Lapsen käsitys osallisuudesta on hyvin käytännöllinen ja osallisuuden tavoitteisiin pääsemiseksi vuorovaikutus toisiin lapsiin ja kasvattajiin on erityisen tärkeää. Päästäksemme käsiksi osallisuuden tavoitteisiin niitä voidaan tukea ottamalla lapset mukaan suunnitteluun ja tekemiseen, varmistaa ryhmän turvallisuus, puuttua kiusaamiseen, tukea ystävyyssuhteita, muokata oppimisympäristöä, kehittää pienryhmätoimintaa, vahvistaa leikkipedagogiikkaa ja joustaa päiväjärjestystä.

Varhaiskasvatuksen kaikessa toiminnassa tulee edistää osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa, josta muodostuu inklusiivinen toimintakulttuuri. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30). Inklusion näkökulmasta osallisuudella viitataan siihen, että jaettujen kokemusten ja merkityksien avulla luodaan jäsenten välistä yhteistä historiaa (Mäkinen ym. 2009, 19). Inklusiivinen toimintakulttuuri tarkoittaa monimuotoista toimintaympäristöä, joka koostuu erilaisista lapsista, toimintatavoista, asenteista ja arvoista. Kyseisessä toimintaympäristössä arvostetaan myös lasten, kasvattajien ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä. Inklusiivinen toimintakulttuuri edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30.)

Lapsille on tärkeää osallisuuden kehittyminen, jota voidaan tukea varhaiskasvatuksessa esimerkiksi lisäämällä ymmärrystä yhteisöstä, lasten oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista. Osallisuus pitää sisällään myös kasvattajan sensitiivisen lapsen kohtaamisen ja lapselle muodostuneen myönteisen kokemuksen tulla kuulluksi ja nähdyksi. Varhaiskasvatuksen kasvatusympäristössä on tärkeää huomioida jokainen lapsi, vanhempi ja varhaiskasvatuksen kasvattaja toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa. Tämän on todettu vahvistavan osallisuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20.) Varhaiskasvatuksessa osallisuuden tavoitteena tärkeintä on, että vahvistetaan lapsen ja hänen perheensä mielipiteiden ja toiveiden huomioon ottamista ja pyritään antamaan heille avaimet osallistua sekä varhaiskasvatuksen suunnitteluun että arviointiin (Järvinen & Mikkola 2015, 13).

Päiväkodit tarjoavat perheille ja päivähoidossa oleville lapsille erilaisia spontaaneja tilaisuuksia sekä myös järjestettyjä mahdollisuuksia lasten osallisuuden kehittämiseksi. Usein osallisuus näkyy varhaiskasvatuksessa lapsen osallistumisena monimuotoiseen toimintaan, joka vahvistaa lapsen osallisuuden tunnetta. (Turja 2016, 49.) Haapamäen (2000, 40) mukaan lasten kokouksissa mahdollistetaan lapsen kuulluksi tuleminen. Hän kuvaa lasten kokouksien toteutumisen olevan lapsen persoonallisuuden kehityksen kannalta merkityksellinen perustehtävä päiväkodin arjessa. Osallistumisella on yhteys

siihen, että lapsi oppii kantamaan vastuuta niin itsestään kuin muistakin, jolloin myös persoona kehittyy. Kasvattajien vastuulla kokouksissa on hahmottaa lapsen maailma ja hänen ajatuksensa. Kokouksista on tärkeää välittää lapselle se ymmärrys, että nyt päätetään yhdessä asioista ja että lasten osallistumisella ja mielipiteillä on merkitystä.

4.3 Kasvattajan rooli lasten osallisuuden tukemisessa

Kuuntelun voidaan nähdä olevan osallisuuden muoto, kun ollaan osallisena päätöksentekoon (Moss, Clark & Kjörholt 2005, 8). Kuunnellessa kaikki aistit ovat käytössä. Kuuntelu on avoinna olemista toisen ihmisen mielipiteisiin ja näkemyseroihin. (Rinaldi 2005, 20.) From ja Koppinen (2012, 24) kuvaavat aktiivisen kuuntelijan eläytyvän kuunteluun. Hän ilmaisee lapselle ymmärtävänsä, mitä lapsi kertoo sekä osoittaa hyväksyntää. Kun lapsi kokee, että hän on tullut kuulluksi, hänellä on halu jatkaa myös vuorovaikutusta. Jotta aito vuorovaikutus syntyy, kasvattajalla tulisi olla aikaa pysähtyä kuuntelemaan mitä lapsella on sanottavanaan (Hurme 2014, 102.) Jos kasvattajalla ei ole aikaa pysähtyä lapsen äärelle, kokonaiskuvan hahmottaminen voi jäädä puolinaiseksi. Voi siis olla, että kasvattaja kuulee lapsen puheesta vain sen, minkä haluaa kuulla eli kuuntelu on tällöin valikoivaa. (From & Koppinen 2012, 25.) Oman ammatillisen oppimisprosessin kautta kasvattaja voi kehittää kykyä kohdata lapsi aidosti kuulluksi tulemisen tilanteissa. Kasvattajalla on mahdollisuus kehittää omaa ammatillisuuttaan tunnistamalla pedagogisia toimia, joilla lapsen kuulluksi tuleminen toteutuu (Louhela-Risteelä 2016, 29, 31.)

Shier (2001, 111 - 115) esittelee viisi tasoa lapsen osallisuudesta, joilla mahdollistetaan lapsen osallisuuden toteutuminen. Ensimmäisellä tasolla hän kiinnittää huomiota lasten kuunteluun, niin kuin kirjailijat aiemmassa kappaleessa. Lasten kuuntelu toteutuu hänen mukaansa, kun vastuullinen kasvattaja kuuntelee lasta asianmukaisella tavalla ja huomiolla. Lasten kuuntelun lisäksi hän korostaa lasten mielipiteiden ilmaisun tukemista, lasten näkemysten huomioon ottamista, päätöksentekoprosessissa lasten huomioon ottamista sekä vallan ja vastuun jakamista päätöksenteossa lasten kanssa. Lasten mielipiteiden ilmaisun

tukemisessa on tärkeää, että kasvattaja auttaa lapsia tuomaan esiin mielipiteitään ja järjestää niiden ilmaisulle mahdollisuuksia. Lasten näkemyksien huomioon ottamisessa tulee kiinnittää huomiota siihen, mitä lasten näkemyksiä otetaan mukaan toimintaan. Jokaisessa päätöksessä ei ole tarve ottaa lapsen näkemyksiä huomioon eikä kasvattajan täydy toteuttaa kaikkea, mitä lapset toivovat. Jotta lapset huomioidaan päätöksentekoprosessissa, vakiintuneet menettelytavat, joita organisaatiossa on käytetty, voivat vaatia muutoksia. Vallan ja vastuun jakaminen päätöksenteossa mahdollistuu, kun organisaation periaatteena on, että lapset ja kasvattajat jakaisivat valtaa ja vastuuta tietyissä asioissa.

4.4 Yhteisöllisyys ja osallisuus

Yhteisöllisyys ja osallisuus ovat rinnakkain kulkevia käsitteitä, joten sitä on mielestämme oleellista käsitellä, kun tutkimme osallisuutta. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää muiden kanssa yhdessä tekeminen ja leikkiminen. Nämä antavat lapselle suunnatonta iloa ja tyydytystä, joka on tärkeässä yhteydessä lapsen hyvinvointiin ja oppimiseen (Järvinen & Mikkola 2015, 25.) Tätä yhteisöllisyyden määritelmää tukee myös Koivulan (2010, 120) toteamus, josta ilmenee yhteisöllisen oppimisen keskeiset osa-alueet, joita ovat vuorovaikutus lasten ja kasvattajien välillä, sosiaaliset suhteet sekä aktiivinen toiminta. Yhteisöllisyys rakentuu ja osallisuus mahdollistuu, kun opetellaan yhdessä, kuunnellaan eri osapuolia, neuvotellaan ja sovitaan (Eskel & Marttila 2013, 77). Myös Nivala (Lapsiasia 2009) korostaa, että lapsella tulisi olla mahdollisuuksia osallistua. Näin hän vaikuttaa yhteisönsä elämään.

Jokaisella ihmisellä on synnynnäinen tarve olla yhteydessä muihin ihmisiin sekä kuulua ryhmään. Erityisesti pienillä lapsilla on erityinen herkkyys ja kiinnostus olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Jokaisen lapsen perusluonteen yksi ominaisuus on olla sosiaalinen ja he ovat valmiita auttamaan ja tekemään hyvää muille. Varhaiskasvatuksessa kasvattajien tärkeä rooli on vahvistaa lapselle tämän kaltaista toimintaa. Lapsen liittyessä yhteisöön tulee toisten huomioiminen ja huomioon ottaminen tärkeimmäksi osa-alueeksi. Nämä korostavat omien halujen ja tarpeiden säätelyn oppimista ja ne ovat elämän tärkeimpiä taitoja. Näiden

asioiden oppimista tapahtuu jatkuvasti vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Lapselle muodostuu päivittäin kokemuksia siitä, miten ryhmässä tulee toimia. Lapsi oppii sisäistämään erilaisia rajoja ja määriteltyjä normeja, joiden tukemana hän oppii hallitsemaan omia tunteitaan ja yllykkeitään. Tämä opettaa lapselle myös tärkeää taitoa tunnistaa ja ymmärtää toisten lasten ja aikuisten tunteita. (Järvinen & Mikkola 2015, 25.)

Yhteisöllisyyttä tulisi alkaa rakentaa jo lapsuuden mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, koska on todettu, että nykypäivänä todellisuutta pienten lasten elämässä ovat kiusaamisen ja syrjäytymisen ilmiöt. Yhteisöllisyyden perustana ovat ihmisten tunnekokemukset, joihin liittyy tiettyjen taitojen esimerkiksi yhteisön ja ryhmän rakentamisen ja niiden toiminnan edistämisen oppiminen. Nämä taidot ovat oleellista oppia jo varhaislapsuudessa. Silloin liitytään ensimmäisiä kertoja ryhmän jäseniksi. Varhaiskasvatuksessa kasvattajilla on yhteisöllisyyden muodostumisen kannalta oltava esimerkillinen rooli, koska heidän tehtävänä on edistää yhteisöllisyyden kehittymistä sekä toimia omalla esimerkillään myös roolimalleina lapsille. (Koivula 2013, 23.) Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat ehkäiseviä periaatteita kiusaamiselle. Jos lapsi jää syrjään eikä koe voivansa vaikuttaa tilanteisiin, hän voi kokea tilanteet merkityksettömiksi ja tämän seurauksena lapsella voi esiintyä häiriökäytöstä tai vetäytymistä (Kirves & Stoor-Grenner, 2, 42.)

Ennen varsinaista yhteisön muodostumista kokoonpanoa kutsutaan ryhmäksi. Uuteen ryhmään tullessaan lapset ovat poikkeuksetta varovaisia ja tarkkailevaisia ja he kiinnittävät huomion muihin ryhmän jäseniin siten, että sulkeutuvat kuitenkin itseensä. Uudet lapset pyritään liittämään uuteen ryhmään aina turvallisesti ja heitä autetaan ryhmään liittymisessä. Yhteisöllisyyden turvaamiseksi ryhmäytyminen on todella tärkeää. Lapsen käsitys yhteisöllisyydestä tarkoittaa syvää iloa ympärillä olevaan ryhmään kuulumisesta ja tämä syntyy osallisuudesta sekä nähdäksi ja kuulluksi tulemisesta. Voidaan todeta lapsen puhuessa ”meidän ryhmästä” ja ”mun kavereista” olevan yhteisöllisyyden hyvällä mallilla. Lapsille yhteisöllisyyttä edistäviä tekijöitä on todettu olevan ystävyysuhteet, yhteinen toiminta, korkea laatuinen vuorovaikutus ja yhteenkuuluvuuden tunne. Sen sijaan yhteisöllisyyttä voidaan myös heikentää seuraavilla tekijöillä, joita ovat:

kasvattajien autoritaarisuus, erilaiset konfliktit ja kilpailut lasten välillä sekä puutteet sosiaalisissa taidoissa. (Järvinen & Mikkola 2015, 34 - 35.)

Koivula (2013, 26) sekä Järvinen ja Mikkola (2015, 35) ovat omissa teoksissaan määritelleet yhteisöllisyyden kehittymiselle ja toteutumiselle kolme eri vaihetta. Koivula (2013, 26 - 27) ovat määritelleet ensimmäiseksi vaiheeksi yhteisöllisyyden etsimisen vaiheen, joka on hyvin kasvattajajohtoinen vaihe. Kasvattajat ohjaavat lasten toimintaa, selvittävät ristiriitoja, pyrkivät lasten ryhmäytymisen edistymiseen ja vakiinnuttavat lapsiryhmän yhteisiä sääntöjä. Tämä vaihe on toimintakumppaneiden etsimistä ja yhteistyön sujuvuuden testaamista. Järvisen ja Mikkolan (2015, 35) mukaan konfliktitilanteet ovat hyvin tavallisia tässä vaiheessa.

Toinen vaihe on yhteisöllisyyden piirteiden ilmeneminen. Tässä esiintyy ystävyysuhteiden vakiintumista ja lasten vuorovaikutuksessa käyttämää ”me-puhetta”, joka osoittaa jonkin asteista yhteisöllisyyttä ja yhteistä toimintaa. Tässä vaiheessa lapsella oman tilan tarve on pienentynyt ja fyysinen läheisyys on lisääntynyt. (Koivula 2013, 28 - 29.) Järvisen ja Mikkolan (2015, 35) mukaan tässä vaiheessa alkaa muodostua myös pienryhmiä ja osallisuus, vuorovaikutus ja läheisyys lisääntyvät.

Kolmantena ja viimeisenä vaiheena on aidon yhteisöllisyyden vaihe. Tässä yhteisöllisyyden vaiheessa yhteinen kulttuuri ja yhteisesti sovitut säännöt ovat vakiintuneet ja yhteinen toiminta sekä yhteistyön tekeminen ovat muodostuneet lapselle tärkeäksi arvoksi. Tässä vaiheessa lapset suhtautuvat usein omistavasti ystäviä kohtaan eivätkä haluaisi heidän leikkivän muiden kanssa. (Koivula 2013, 30.)

Yhteisöllisessä ryhmässä lapsella tulee olla mahdollisuus siihen, että lapsi saa tukea ryhmään liittymiseen, ryhmäprosessia ohjataan ja arvioidaan, ystävyysuhteiden syntymistä tuetaan, ryhmässä on säännöt, kiusaamiseen puututaan, lasta kuunnellaan ja kuullaan, lapsia kannustetaan ja rohkaistaan, lasten kanssa keskustellaan ja lapsille annetaan hellyyttä (Järvinen & Mikkola 2015, 30.) Ilmapiiirin kehittymiseen kannattaa kiinnittää huomiota, kun tuetaan yhteisöllisyyttä. Jokainen lapsi ryhmässä vaikuttaa ilmapiiiriin ja varsinkin lasten

väliset sosiaaliset suhteet ja heidän vuorovaikutuksensa ovat keskeisiä asioita ilmapiirin kehittämisessä, Koivula (2011, 129) kuvailee.

5 TUTKIMUSPROSESSI

5.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Tutkimuskysymykset. Tutkimuskysymyksemme opinnäytetyössämme on ”Miten osallisuus vaikuttaa lapsen päivähoiton aloitukseen?”. Alakysymyksinä meillä on ”Miten osallisuutta tuetaan päivähoiton aloituksessa?” ja ”Millä keinoin lapsen sopeutumista päivähoitoon tuetaan?”. Tutkimuksessa selvitimme, miten kasvattajat tukevat lapsen osallisuutta ja sopeutumista päivähoitoon. Lisäksi otimme yhdeksi kysymykseksi yhteisöllisyyden, koska yhteisöllisyys ja osallisuus kulkevat rinnakkain. Kysyimme kasvattajilta ”Miten yhteisöllisyys näkyy päiväkodissanne?”.

Aiheen valinta. Valitsimme aiheeksemme lapsen päivähoiton aloituksen osallisuuden näkökulmasta. Aihe kiinnostaa meitä, koska haluaisimme näkökulmaa siihen, miten päivähoiton aloitusprosessi etenee tutustumiskäynneistä päivittäiseen päivähoitorytmiin. Haluamme selvittää, miten osallisuus vaikuttaa lapsen sopeutumiseen. Haluamme kasvattajilta tietoa siitä, miten he tukevat lapsen sopeutumista päivähoitoon, ja millä tavalla he hyödyntävät osallisuutta päiväkodissa.

Osallisuus on uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa pinnalla ja siksi halusimme osallisuutta työssämme käsitellä. Tulevina sosionomeina saamme opinnäytetyömme kautta kosketuksen osallisuuteen ja pääsemme sisäistämään sen teoriapohjaa. Uskomme, että kun saamme käsitystä osallisuuden teoriasta, meidän voi olla helpompi työelämässä tukea osallisuuden toteutumista.

Aiheen rajaus. Opinnäytetyössämme rajasimme aiheen käsittelemään lapsen päivähoitoon sopeutumista päivähoiton alkaessa, lapsen osallisuutta sekä yhteisöllisyyttä.

5.2 Aineistonkeruumenetelmät

Tutkimusmenetelmämme on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Lähtökohtana laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan kohdetta kokonaisvaltaisesti. Pyrkimyksenä on paljastaa todenmukaisia asioita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.) Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin tuloksiin, vaan pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä, tapahtumaa tai ymmärtämään toimintaa. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta asiasta mahdollisimman paljon tai että heillä on kokemusta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 87 - 88.) Laadullinen tutkimus pyrkii vastaamaan kysymyksiin ”miksi”, ”millainen” ja ”miten” (Inspirans 2017). Teimme tiedonkeruun haastattelemalla kasvattajia ja havainnoimalla kahta lasta, jotka olivat hiljattain aloittaneet päivähoitossa.

Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä mahdollistaa kielellisen vuorovaikutuksen haastateltavan kanssa. Sen voi nähdä sekä hyötynä että haittana. Haastattelun etuna voidaan nähdä se, että aineiston keruuta voi säädellä tilanteen edellyttämällä tavalla ja vastaajia myötäillen. Haastattelussa haastateltavalle annetaan mahdollisuus tuoda asioita esille mahdollisimman vapaasti. Haastattelu mahdollistaa myös sanattoman viestinnän eli haastateltava voi havainnoida haastateltavan ilmeitä ja eleitä. Haastattelussa voi esittää myös tarkentavia kysymyksiä ja päästä pintaa syvemmälle. (Hirsjärvi ym. 2009, 204, 205.)

Haastattelut toteutimme strukturoituna haastatteluna eli lomakehaastatteluna. Lähetimme lomakkeet kasvattajille etukäteen, jolloin heillä oli aikaa perehtyä kysymyksiin. Lomakkeessa kysymysten muoto ja esittämisjärjestys on ennalta määrätty. Kun haastattelun kysymykset on ennalta laadittu ja järjestetty, haastattelu on helpompi toteuttaa. (Hirsjärvi ym. 2009, 208.) Teimme kaikki haastattelut yksilöhaastatteluina.

Havainnoinnilla tutkimusmenetelmänä on suuri etu se, että sen avulla saadaan välitöntä ja suoraa tietoa yksilöiden käyttäytymisestä. Se on oiva apuväline, kun halutaan päästä tutkimaan luonnollisia ympäristöjä. Havainnointi on todellisen

elämän tutkimista, se välttää keinotekoisuuden, joka on monien muiden menetelmien rasitteena. (Hirsjärvi ym. 2009, 212 - 213.)

Lapsen ollessa havainnoinnin kohteena on siihen keskityttävä ilman muuta toimintaa, ettei tärkeitä tietoja lapsen käyttäytymisestä ja toiminnasta jäisi saamatta tai huomaamatta. Havainnoijan rooli on kirjata ylös havaintoja eikä osallistua toimintaan. Jos havainnoidaan lapsen leikkitaitoja tai sosiaalisia suhteita, näihin soveltuvat parhaiten havainnointimenetelmäksi vapaat leikkitalanteet. Lasta havainnoitaessa lähtökohtana on se, että havainnoitsija haluaa oppia ymmärtämään ja tuntemaan lasta. (Koivunen 2009, 24, 25.)

Havainnoijalla ei tulisi olla ennakkokuvaa lapsesta, koska havainnoijan omat mielikuvat ohjaavat havainnointia helposti väärään suuntaan. Ennakkotiedottomuus lapsesta luo mahdollisuuden uusiin näkökulmiin ja uudenlaisiin ymmärryksiin lasta kohtaan. (Koivunen 2009, 24, 25.) Hirsjärvi ym. (2009, 212 - 213) ovat kuitenkin sitä mieltä, että heidän mukaansa havainnoijan tulisi vieraila ryhmässä ennen varsinaista havainnointia, jotta ryhmä käy tutuksi ja havainnoinnin kohteet tottuvat uuteen henkilöön. Havainnointi ei vahingoita lasta, mikäli taustalla on ammattimaisesti suunniteltu ja toteutettu havainnointikerta, johon ei vaikuta omat kielteiset tunteet tai ennakkokäsitykset (Koivunen 2009, 24, 25).

Havainnoinnin taito on tärkeä kyky, jota voi harjoitella ja siinä on mahdollisuus kehittyä. Havainnoijan on tärkeää huomata lapsen kohtaamisessa ja käyttäytymisessä oleellisia tietoja kasvatustyöhön vaikuttavista tekijöistä. Havainnointi tulee olla kestoiltaan aina vähintään tunnin, mutta mieluummin pidempään. Pidemmän havainnoinnin ansiosta saadaan kattava ja luotettava tulos lapsen toiminnasta. (Koivunen 2009, 25.)

Käytimme havainnoinnissa menetelmänä tarkkailevaa havainnointia. Tarkkailevalla havainnoinnilla tarkoitetaan kohteen ulkopuolista havainnointia. Tällä tarkoitetaan, että havainnoija on ulkopuolinen eikä osallistu tutkimuskohteensa toimintaan. Sen sijaan hän asettuu ryhmään ulkopuoliseksi tarkkailijaksi. Tämän kaltainen havainnointimenetelmä toimii tilanteissa, joiden luonne on ennakoimaton ja nopeasti muuttuva. (Vilkkä 2006, 43.)

Vilkan (2006, 43) mukaan tarkkaileva havainnointi sopii erityisen hyvin silloin, kun tutkitaan, miten ihmiset suhtautuvat ympäristöönsä. Meidän tapauksessamme tutkimme, miten lapset käyttävät ja hallitsevat tilaa ympärillään. Vilkan (2006, 43) mukaan tarkkailevassa havainnoinnissa havainnoidaan myös, miten ihmiset tilassa suhtautuvat toiseen ihmiseen ja ympärillä oleviin asioihin.

5.3 Aineiston keruu ja kohderyhmä

Opinnäytetyömme haastattelut suoritimme keväällä 2017 sekä syksyllä 2017. Kaksi kasvattajien haastattelua suoritimme keväällä 2017 samaan aikaan kun suoritimme havainnointikäyntejä päiväkodissa. Haastateltavat kasvattajat olivat havainnoitavien lasten pienryhmien kasvattajia. Syksyllä haastatelimme kuutta kasvattajaa, jotka työskentelivät eri päiväkodeissa. Haastateltavista viisi oli sosionomeja, jotka työskentelevät päiväkodissa lastentarhanopettajina. Kahdella oli yliopistopohjainen lastentarhanopettajakoulutus ja toinen heistä on valmistunut erityislastentarhanopettajaksi. Molemmat heistäkin työskentelevät päiväkodissa. Yksi haastateltavista oli lastenhoitaja, joka työskenteli päiväkodissa.

Päädyimme keräämään tutkimusaineiston haastatteluiden ja havainnointien avulla, koska mielestämme näiden avulla koimme saavamme kattavan aineiston, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiimme monipuolisesti. Halusimme haastatella henkilöitä, joilla on monipuolista työkokemusta varhaiskasvatuksesta. Havainnoinnin avulla koimme saavamme konkreettista ja mielenkiintoista aineistoa.

Havainnoinnit toteutimme yhteistyössä päiväkodin kanssa. Varsinaisia havainnointikertoja tuli yksi. Toisella kertaa saimme havainnointikertomuksen kasvattajilta, koska lapset olivat kipeitä eivätkä tulleet päivähoitoon. Kasvattajien havainnointikertomusta emme käytä työssämme analysoidessamme havainnointituloksia. Pienryhmän kasvattaja laitto meille sähköpostin välityksellä molempien lasten ryhmien viikkosuunnitelmat, joiden pohjalta päätimme, minä päivänä havainnoinnit kannattaisi tehdä. Halusimme päivän, jolloin lapsen osallisuus tulisi eritoten näkyviin. Haastateltavista kaksi saimme päiväkodin kautta

sopimalla sähköpostin välityksellä päivän, jolloin toteutimme haastattelut. Muihin haastateltaviin otimme yhteyttä tekstiviestein ja sähköpostin välityksellä.

Halusimme haastateltaviksi varhaiskasvattajia, joilla olisi vaihtelevia aikoja työelämässä päiväkodissa. Työelämää heille oli kertynyt puolesta vuodesta kymmeneen vuosiin. Uskoimme saavamme kattavamman, vankemman ja monipuolisemman aineiston, kun haastateltavilla on kertynyt vankkaa työkokemusta. Toisekseen uskoimme saavamme uudempaa näkökulmaa aiheeseen haastateltavilta, jotka ovat hiljattain valmistuneita. Koimme, että osallisuus on noussut pinnalle viime vuosina, joten toivoimme kasvattajilta, joilla on enemmän työkokemusta, näkökulmaa siihen, millainen muutos osallisuuden lisääntymisen myötä on tullut.

Aluksi tarkoituksenamme oli tehdä kaikki haastattelut yhteistyöpäiväkotiin, jossa suoritimme havainnoinnitkin. Päätimme prosessin edetessä laajentaa haastatteluiden osalta otantaa ja haastatella kasvattajia muista päiväkodeista. Alkuperäisenä tavoitteenamme meillä oli kerätä tietoa myös vanhempia haastatteleamalla, mutta se ei onnistunut. Päätimme kerätä lisää tietoa kasvattajien näkökulmasta.

5.3.1 Haastattelujen ja havainnointikertojen toteutus

Päiväkodin haastattelut toteutimme päiväkodin tiloissa kasvattajien työajan puitteissa. Muut haastattelut toteutimme haastateltavien toiveiden ja aikataulujen mukaan. Osan teimme haastateltavien kotona tai muussa sovitussa paikassa. Kaksi haastatteluista toteutimme yhdessä ja viisi muuta erikseen. Annoimme päiväkodin kasvattajille aikamäärän siitä, kuinka kauan haastattelu tulisi kestämään. Haastattelut kestivät 15 minuutista puoleen tuntiin. Havainnoinnit toteutettiin päiväkodin tiloissa. Havainnointi alkoi lasten aamupiiristä ja loppui siihen, kun lapset lähtivät ulos.

5.3.2 Haastatteluihin vaikuttavat tekijät

Haastattelumenetelmänä käytimme strukturoitua haastattelua, jossa kysymykset olivat valmiina esittämisjärjestyksessä. Kysyimme kaikilta haastattelevilta, haluavatko he etukäteen lomakkeen. Lähetimme kaikille haastateltaville etukäteen lomakkeet, joten he pystyivät etukäteen valmistautumaan haastatteluun. Huomasimme haastatteluja tehdessä, että vaikka kaikki olivat saaneet etukäteen tutustua kysymyksiin, kaikilta emme saaneet niin runsasta aineistoa kasaan. Emme kokeneet esimerkiksi kellonajan tai rajatun ajan vaikuttaneen tuloksiin. Vaikka haastattelumenetelmänä oli strukturoitu haastattelu, halusimme luoda haastattelutilanteesta mahdollisimman avoimen. Jos haastattelun aikana heräsi lisäkysymyksiä, kysyimme niitä. Haastattelupaikat pyrimme tekemään rauhallisiksi ilman häiriötekijöitä.

5.4 Aineiston analysoinnin ja tulkinnan keinot

Haastatteluaineistoa analysoimme syksyllä 2017. Havainnointiaineiston puolestaan analysoimme keväällä 2017 havainnointikerran jälkeen. Nauhoitimme haastattelut nauhurille ja siirsimme ne haastattelujen jälkeen tietokoneelle. Haastattelut litteroitiin sanasta sanaan, jolloin mitään ei jäänyt pois. Litteroitua aineistoa tuli yhteensä 31 sivua. Haastattelut litteroimme rauhallisessa tilassa ja erikseen. Päiväkodin kasvattajien kevään haastattelujen litteroinnit tekivät toinen meistä ja havainnointikertojen analysoinnit toinen. Muut viisi haastattelua jaoimme puoliksi niin, että molemmille tulisi tasapuolisesti litteroitavaa.

Käytimme haastattelutulosten analysoinnissa teema-analyysiä. Analyysimenetelmänä teemoittelu etenee teemojen muodostamisesta ja ryhmittelystä niiden tarkasteluun yksityiskohtaisemmin (Jyväskylän yliopisto 21.4.2016). Teema-analyysillä tarkoituksena on pilkkoa aineistoa ja järjestää se erilaisten aihepiirien mukaan. Pyritään tuomaan teemoja esiin, jotka vastaavat tutkimuskysymykseen tai -kysymyksiin. Teema-analyysillä saadaan hyvin olennaista tietoa. (Tampereen teknillinen yliopisto 14.11.2008)

Kirjoitimme analyysin litteroinneista käymällä läpi jokaisen teeman jokaisen haastattelun litteroinnista. Yhdistimme saadut tulokset ja kokosimme niistä tutkimuksen tulokset. Havainnointikertomuksen kävimme läpi ja poimimme sieltä tärkeäksi kokemamme kohdat liittyen sopeutumisprosessiin, osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen. Etsimme näille kohdille myös tukea teoriasta.

5.5 Eettisyys ja luotettavuus

Haastatteluihin ja havainnointiin osallistuvat henkilöt ovat vapaaehtoisia osallistujia. Haastattelut ja havainnoinnit tehdään nimettömästi. Kenenkään henkilöllisyys ei tule näkymään opinnäytetyössämme. Muokkaamme haastatteluja sen mukaan, että henkilö ei ole tunnistettavissa vastausten perusteella. Esimerkiksi muutamme lasten nimet, jos kasvattaja puhuu tietyistä lapsiryhmän lapsesta. Pyrimme kuitenkin laatimaan kysymykset niin, että henkilöllisyydet eivät tule ilmi vastauksissa. Eettisyyden kannalta tärkeässä asemassa on haastattelihoita kohtaan rehellisyys ja avoimuus. Tätä pitää tärkeänä myös Viinamäki ja Saari (2007, 19), joiden mielestä nämä yleisesti jätetään huomiotta haastatteluja tehdessä.

Empiiristen aineistojen keräys tapahtuu luottamuksellisesti. Kasvattajien haastattelut teemme suljetussa tilassa, jossa ei ole ketään ulkopuolista mukana. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroinnit käsitellään niin, että niitä ei kukaan ulkopuolinen kuule. Haastattelun aikana tekemämme muistiinpanot säilytämme samassa paikassa kuin havainnointilomakkeet ja siitä tehdyt muistiinpanot.

Lähteitä käyttäessämme emme ala muokata sisältöä, vaan kirjoitamme lähteiden pohjalta omaa tekstiämme. Emme ala kopioida tekstiä tai väärentää lähteen sanomaa. Käytämme lähteitä monipuolisesti ja eri tiedonlähteitä. Tarkastelemme käyttämiämme lähteitä kriittisesti.

5.6 Aikaisemmat tutkimusaihetta käsittelevät tutkimukset

Emme löytäneet aikaisempia tutkimuksia aiheesta, jossa käsitellään päivähoiton aloitusprosessia osallisuuden näkökulmasta. Etsimme tutkimuksia, joissa tutkittiin päivähoiton aloitusprosessia sekä lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa, joita löytyi useampia. Näitä tutkimusaiheita käsitteleviä tutkimuksia löytyi melko paljon.

Ensimmäinen tutkimus on Helsingin yliopistoon suoritettu Pro Gradu, jonka on tehnyt Leinonen (2010). Tutkimus on tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella lasten osallisuutta pääkaupunkiseudun kunnallisessa päivähoitossa sekä kasvattajina toimivien ammatillisuutta, toimintaa ja näkemyksiä lasten osallisuuden mahdollistajina. Tutkimustuloksista kävi ilmi, että lapsen osallisuus lisääntyy, kun hän kokee olevansa tärkeä ja huomioitu toimintaympäristössään, ja kun hänen mielipiteitään kuullaan. Tuloksissa pidettiin myös tärkeänä, että lapsen tahto ei saa aina toteutua, koska tämän koettiin lisäävän lapselle turvallisuuden tunnetta. Lapselle ei saisi antaa aina vastuuta koskien päätöstentekoa. Lapsen mielipide tulee kuitenkin ottaa huomioon ja selittää, miksei nyt tehdä niin kuin lapsi haluaa.

Virkki (2015) on tehnyt väitöskirjan Itä-Suomen yliopistoon aiheesta ”Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä”. Väitöskirjan tarkoituksena on ymmärtää lasten toimijuutta ja osallisuutta. Tutkimusaineiston hankinnassa on käytetty useita menetelmiä muun muassa kertomuksia, haastatteluja sekä valmiita dokumenttiaineistoja. Lasten tutkimusosuudesta kävi ilmi, että perustoiminnoista mukavinta on ulkoilu. Lapset pitivät tärkeänä liikkumista sekä sisällä että ulkona. Kasvattajien tuloksissa oli selvää myös, että leikki on lasten toiminta-areena, jolla on monta eri funktiota. Leikki on kokonaisvaltaista toimintaa, jossa korostuu laaja-alainen oppiminen.

Rissanen (2014) on tehnyt kandidaatin tutkielman Jyväskylän yliopistoon, jonka tarkoituksena on selvittää vanhempien huolta päivähoiton aloituksessa. Tuloksissa suurimpana huolenaiheena ilmeni lapsen sopeutuminen päivähoitoon, miten sosiaalisten suhteiden kävisi hoidon aloituksen myötä sekä miten lapsi sopeutuisi uuteen ryhmään ja kavereihin. Huolta vanhemmissa aiheuttivat myös lasten fyysinen hyvinvointi ja perushoidon ongelmat.

Tikkala ja Ylinen (2013) ovat tehneet opinnäytetyön Seinäjoen ammattikorkeakouluun tutkimuksen, jossa selvitetään vanhempien ja päiväkotien kasvattajien kokemuksia päivähoiton aloituksesta. Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisena tutkimuksena. Tuloksia kerättiin kahden eri päiväkodin vanhemmilta. Tulokset jakautuivat siten, että toisen päiväkodin vanhemmat pelkäsivät ja jännittivät hoidon aloitusta ja miettivät, miten lapsi pärjää hoidossa. Toisessa päiväkodissa suurin osa vanhemmista odotti positiivisella ja luottavaisella mielellä hoidon aloitusta. Vanhemmat odottivat, että lapset oppisivat hoidossa perustaitoja, kuten ryhmässä toimimista. Kasvattajat taas olivat yksimielisesti sitä mieltä, että heistä jokainen pystyy vaikuttamaan lapsen päivähoiton aloituksen onnistumiseen. Tärkeänä pidettiin rauhallisen ja turvallisen ilmapiirin luomista lapsen päivähoiton aloituksessa.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Taustatiedot

Haastattelimme opinnäytetyöhömme kahdeksaa päiväkodissa työskentelevää kasvattajaa. Haastattelimme henkilöitä, joilta löytyi työkokemusta puolesta vuodesta kymmeneen vuosiin. Haastattelujen tuloksissa käyttämiämme lainauksia kuvaamme koodein H1, H2 ja niin edelleen. Koodit muodostimme haastattelujärjestyksen perusteella.

6.2 Päivähoidon aloitusprosessin eteneminen ja perheiden tarpeiden huomiointi

Päivähoidon aloitusprosessit etenivät päiväkodeissa melko samalla kaavalla. Erot päiväkodeittain olivat pieniä. Kun perhe saa tiedon päivähoitopaikan saamisesta, vanhemmat ottavat yhteyttä päiväkotiin. Vanhempien puhelu ohjataan joko omahoitajalle tai siihen ryhmään, missä lapsi aloittaa päivähoidon. Puhelussa sovitaan mahdolliset tutustumiskäynnit. Perheen tarpeiden mukaan perhe voi käydä tutustumiskäynneillä niin monta kertaa kuin kokevat sen olevan tarpeen. Jotkut perheet eivät käy tutustumassa ollenkaan. Postitse tai ensimmäisen tutustumiskäynnin yhteydessä vanhemmat saavat esitietolomakkeen, johon täytetään perustietoja lapsesta. Ensimmäisellä tutustumiskäynnillä näytetään tilat, ryhmä, mihin lapsi menee sekä tulevan ryhmän työntekijät. Lapsen mieltä askarruttavat asiat pyritään ottamaan huomioon.

Ollaan suositeltu, että mitä pienempi lapsi, sitä useammin kannattaisi tulla käymään, mutta se taas vaihtelee perheittäin, että toiset käy vaikka viikon ja äiti ja isä on ensin mukana ja viimeisinä päivinä voivat hetkeksi jättää yksin, mutta sitten toiset perheet. Tuntuu, että ”ei me ny tarvita” ja käyvät kerran tai kaks, mutta vanhemmat parhaiten lapsensa tuntevat. (H6.)

Kotikäynntejä tehtiin erittäin vaihtelevasti päiväkodeissa. Toisissa päiväkodeissa se oli käytäntö, toisissa päiväkodeissa sitä oli joskus tehty, mutta se oli jäänyt ja toisissa päiväkodeissa ei tiedetty mitään kotikäynneistä. Syinä siihen, että

kotikäyntejä ei tehdä, olivat vanhempien mielipiteet, että he eivät halunneet kotikäyntejä sekä kasvattajien aikataulut eli millä ajalla omahoitaja tekisi kotikäyntejä. Päiväkodit, joissa kotikäyntejä toteutettiin, perheen soittaessa päiväkotiin, he sopivat yhteisen ajankohdan, jolloin omahoitaja käy perheen luona. Samalla hän vie kotikäyntitietopakettin, joka sisältää tietoa päiväkodista ja käytännöistä.

Päivähoidon etenemisen toinen vaihe on, että lapsi jää hoitoon. Toiset vanhemmat jättävät lapsen hoitoon pariin tunniksi, kun taas toiset aloittavat hoidon perusarkirytmillä. Joissakin päiväkodeissa vanhempia ohjeistetaan pitämään aluksi lyhyempiä hoitopäiviä, mutta joissakin perheissä tämä ei ole mahdollista esimerkiksi vanhempien töiden vuoksi. Sopeutuminen on yksilöllistä ja lapset, jotka ovat tottuneet olemaan muualla hoidossa, voivat sopeutua nopeammin kuin lapset, joilla ei ole kokemusta paljon muualla hoidossa olemisesta tai vanhemmista erossa olemisesta.

Perheiden tarpeet ja toiveet pyritään ottamaan huomioon. Perheitä kuunnellaan ja tehdään yhteistyötä, jos heillä on toiveita lapsen päivähoiton suhteen. Perheillä koetaan olevan usein hyvin erilaisia tarpeita. Omahoitajan ottaessa perheen vastaan, hän välittää muille kasvattajille tietoa perheiden toiveista ja tarpeista, jotta kaikki ottavat ne huomioon. Haastatteluissa tuli ilmi, että toiset vanhemmat kokevat hoitopäivästä kertomisen tärkeänä ja siihen on pyritty panostamaan, jotta kaikki tieto saataisiin vanhemmille kerrottua. Joissakin päiväkodeissa lapsen ensimmäisestä päivästä lähetetään vanhemmille kuva puhelimeen ja kerrotaan, kuinka päivä on mennyt. Monet perheet ovat haastateltavien mukaan pitäneet ideasta. Toisten vanhempien koettiin murehtivan lapsistaan enemmän, jolloin päiväkodista on sanottu, että vanhemmat voivat soittaa kesken päivän varmistaakseen, että lapsella on kaikki hyvin.

Joskus perheet toivovat tarkasti tietoa, mitä lapsi on syönyt ja miten nukkunut, mutta toiset haluaa kuulla ainoastaan, jos on jotain poikkeavaa, ettei halua aina tietää mitä on syönyt ruuaksi ja ettei halua kuulla, että on syönyt hyvin. Sitten, jos syönyt huonosti, sen haluavat kuulla. (H2.)

Vanhempainiltojen järjestäminen koettiin tärkeänä, koska siellä vanhemmat pääsevät vaikuttamaan ja heidän mielipiteensä otetaan huomioon jatkossa toiminnan suunnittelussa. On esiintynyt tilanteita, joissa vanhemmat ovat kenties ajatelleet vain omaa tai lapsen etua ja olleet vaativia joidenkin asioiden suhteen. Perhetapaamisissa vanhempia voitiin kuunnella yksilöllisemmin ja ottaa tarpeet ja toiveet huomioon.

6.3 Näkemyksiä lapsen osallisuudesta

Jokainen haastateltava toi esiin osallisuuden liittyvän lapsen mielipiteen kuulemiseen ja lapsen huomioimiseen päivittäisessä arjessa. Osallisuus näyttäytyi myös lapsen kuulemisena toimintaa ja ympäristöä suunniteltaessa, toteuttaessa ja arvioidessa. Lapsi saa vaikuttaa itseensä liittyviin asioihin esimerkiksi leikkipaikan, leikkitoiverien ja leikkien suhteen. Esimerkiksi askarteluhetkissä lapsi saa valita värit ja materiaalit askarteluteemaan.

Sehän nyt on oikeen niin pinnalla. No ainakin sitä, että lapsi tulee kuulluksi, et sen ideoita ja ajatuksia oikeasti kuunnellaan ja että aikuinen on läsnä. Tarjotaan mahdollisuuksia tulla kuulluksi ja ilmaista mielipiteensä. (H5.)

Moni haastateltava työskenteli päiväkodissa 1–3-vuotiaiden parissa. Siellä osallisuus näyttäytyi lähinnä lasten toiminnan havainnoimisena. Lapset ovat siinä iässä, että kaikki eivät vielä puhu, joten keinona osallisuuden toteutumiseen käytettiin havainnointia. Lasta pyritään havainnoimaan kokonaisvaltaisesti päivittäisissä toimissa kuten hoitoon tullessa, aamupiirillä sekä ruokailussa. Havainnointi koetaan toteutuvan hyvin pienryhmissä. Kun lapsia on vähemmän, pystytään helpommin kuuntelemaan lasta ja hänen mielipiteitään.

Haastateltavien mukaan osallisuus toteutuu, kun lapsi on yhdenvertainen ryhmässä ja pystyy osallistumaan toimintaan ja sosiaalisiin suhteisiin muiden lasten kanssa kehitystasonsa mukaisesti ja omilla edellytyksillään. Lapsen kuunteleminen on avainasemassa osallisuudesta puhuttaessa. Osallisuus kiteytettiin myös niin, että kun lapselle annetaan mahdollisuus tehdä valintoja, hän oppii vastuunottoa ja samalla ymmärtämään valintojensa seurauksen.

Haastateltavat kertoivat, että osallisuuteen ja pienryhmätoimintaan liittyviä koulutuksia on ollut viime aikoina paljon. Työpaikoilla puhutaan paljon osallisuuden merkityksestä ja joillekin haastateltaville osallisuus on sydäntä lähellä oleva asia, koska töitä tehdään myös tukea tarvitsevien lasten kanssa.

6.4 Keinoja osallisuuden tukemiseen

Osallisuuden tukemisessa haastateltavat kokivat tärkeimpänä aidon läsnäolon lapselle. Jokaisessa haastattelussa käy ilmi, että lapsen kuunteleminen ja huomioiminen ovat tärkeää ja se, että lasta kannustetaan tuomaan mielenkiinnon kohteet esiin. Monet haastateltavat pitivät tärkeänä myös sitä, että lapsi tulee aidosti kohdatuksi päivän aikana. Lämpimällä vuorovaikutuksella edistetään myös osallisuutta. Kasvattajan olisi hyvä olla tietoinen siitä, mitä lapselle kuuluu ja kiinnittää huomiota päivän aikana kuulumisten kyselyyn. Lapsen yksilöllinen huomioiminen nähtiin esimerkiksi tervehtimisellä tai syliin ottamisella. Lapselle on tärkeää luoda hetkiä, jolloin hän kokee, että hän on tärkeä ja merkityksellinen juuri sellaisena kuin on.

Lapsen osallisuutta pyrittiin tukemaan toiminnan aikana kasvattajan omalla esimerkillä. Haastateltavien mielestä kasvattajien tehtävänä on tarjota lapselle mahdollisuuksia ja erilaisia tapoja osallistua ja vaikuttaa yhteisiin asioihin. Joissain päiväkodeissa oli käytössä lasten kokouksia. Lasten kokouksissa lapset saavat tuoda esiin asioita, jotka heitä sillä hetkellä kiinnostavat.

Ja sitten, no, isommilla lapsilla järjestettiin lasten kokouksia, mitkä on helpompi toteuttaa, niin siellä ne sai suunnitella meidän tulevia projekteja ja sellasia, mutta pienillä se on tätä havainnointia ja kuuntelua ja oot läsnä, että mistä ne tykkää ja olla mukana, että se on ehkä se. (H7.)

Haastateltavat kokivat toimintakulttuurin ja -ympäristön muokkaamisen lasten näkökulmasta ja tarpeista käsin lisäävän osallisuutta. Lasten kokemuksia olisi hyvä kuulla esimerkiksi ulkoilu- tai ruokailukäytännöistä. Kasvattajan joustavuus suunnitellusta luopumisesta takaa lapselle mielekästä tekemistä. Lapsen

spontaaneihin ideoihin tartutaan mahdollisuuksien mukaan. Ei pitäydytä etukäteen ennalta suunnitelluissa toimintatuokiossa vaan heittäydytään lapsen ideoille.

Taitava aikuinen osaa tulkita lapsen kertomaa ja viedä niitä asioita arjen käytäntöihin. (H8.)

Lapsilla, joilla on kielen kehityksen häiriöitä, käytettiin osallisuuden tukemisessa kuvia tai piirroskuvia. Kuvien avulla lapsi pystyy ilmaisemaan ajatuksiaan, tunteitaan, toiveitaan tai tarpeitaan. Monissa päiväkodeissa oli käytössä lasten leikkitaulu, josta he saivat itse valita sen hetkisen kiinnostuksen perusteella, mitä leikkivät. Leikkiryhmät ja leikkikaverit muotoutuivat sen perusteella, ketkä muut olivat valinneet kyseisen leikin. Lauluhetkillä lapsi saa kuvan avulla näyttää, mistä aiheesta haluaa laulaa tai jumppahetkellä kuvan avulla näyttää, mitä haluaisi leikkiä. Myös piirtämisen avulla voidaan nähdä lapsen ajatusmaailmaa.

6.5 Yhteisöllisyys päiväkodissa

Yhteisöllisyys nähtiin yhteen hiileen puhaltamisena, ”me-hengen” luomisena. ”Me-hengen” luomiseen aletaan panostaa heti syksyllä päivähoiton aloittaessa koko ryhmänä. Pyritään siihen, että lapsi löytää oman paikkansa ryhmästä. ”Me-henkeä” kasvattamalla lasten nähtiin oppivan toimimaan toistensa kanssa, ottamaan toisiaan huomioon ja ymmärtämään, että kaikki eivät ole samanlaisia, osaa samoja asioita, tai että asioita opitaan eri tavoilla. ”Me-hengellä” voidaan ehkäistä myös lasten välistä kiusaamista ja syrjäytymistä.

Eri ryhmien välinen yhteistyö ja leikkirajojen ylittäminen loivat yhteisöllisyyttä. Lapsille annetaan mahdollisuus leikkiä myös muiden ryhmien lasten kanssa eikä sitä rajata kasvattajien toimesta. Tärkeänä pidettiin koko talon yhteisiä laulu- tai leikkihetkiä. Yhteisöllisyydessä korostui myös ystävyys- ja kaverisuhteiden tukemisen merkitys. Vuorovaikutuksen merkitys nähtiin sosiaalisten suhteiden vahvistajana. Kasvattajan läsnäolo voi saada lapselle aikaan tunteen, että hän tulee huomioiduksi.

Yhteisöllisyys näyttäytyy myös niin, että lapset saavat tuoda oman lelun päiväkotiin. Monessa päiväkodissa tuli ilmi, että ulkoilualue on yhteinen ja ulkoilu

tapahtuu joko koko päiväkodin kaikkien ryhmien ollessa yhdessä tai ryhmiä yhdistämällä. Yhteisöllisyys nähtiin myös lapsen vaikuttamisena toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Havainnoidaan lasten leikkiä ja sen pohjalta suunnitellaan toimintaa.

Kokeilumielessä jotkin kasvattajat mainitsivat pienten ja isojen lasten ryhmien yhdistämisen. Tätä kautta pienet lapset saivat esimerkin kautta oppia isommilta lapsilta ja isommat lapset oppisivat pienistä huolehtimista.

Ajatuksen tasolla ollaan ja mietitty, millasia ne vois olla ne toiminnot ja aiheet, että meille sopivan aiheen tiimoilta voitais osallistua, että toivottavasti sitä saataisiin etiäppäin sitä ajatusta ja kokeeltua.” (H6.)

6.6 Lapsen sopeutumisen tukeminen varhaiskasvatuksessa

Joissakin päiväkodeissa oli käytössä myös tutun lelun, pehmolelun, rätin, valokuvan tai muun esineen tuominen päiväkotiin. Tutun esineen nähtiin helpottavan eroa vanhemmista. Kun lapsi itse kokee, että hän ei enää tarvitse tuttua esinettä, se jätetään pois. Sisaruksilla nähtiin olevan myös vaikutusta hoitoon jäämisessä. Joissakin päiväkodeissa aamut vietettiin yhdessä ryhmässä, jolloin sisarukset saivat yhdessä jäädä hoitoon ja näin olla turvallisen sisaruksen kanssa.

Vastaukset poikkesivat toisistaan vanhemman lähdön hetkellä. Osassa päiväkodeissa vanhemmille käytiin heiluttamassa ikkunalla, kun taas toisissa päiväkodeissa vanhemman lähdöstä pyrittiin tekemään mahdollisimman neutraali. Vanhemmille sanottiin ”heipat” ja sitten lähdettiin päivän muihin askareisiin. Osassa päiväkodeissa on käytössä kuvataulut, joista näkee päiväjärjestyksen. Kuvataulun avulla lapselle pystytään konkretisoimaan päivänkulku. Ikävän iskiessä ja ”koska äiti tulee”-kyselyjen tullessa lapselle voidaan näyttää, että mitä on vielä tehtävänä ja ”tässä kohtaa äiti tulee hakemaan”.

No me on sanottu, että vois tuoda kuvan perheestä ja että sitten ikävän tullessa voidaan kattella sitä äitin ja isän tai sisarusten kuvaa, kun pienillä se mielikuva ei kauaa pysy päässä ja sitten jos on sisarus siellä meillä hoidossa, niin voidaan kesken päivän käydä siellä

sisaruksen osastolla moikkaamas ja halaamas, että saa siitä lohtua. (H6.)

Lapsen päiväkotiin sopeutuminen edellyttää kasvattajilta haastateltavien mukaan sensitiivisyyttä, pitkäjänteisyyttä ja lämpöä, koska lapsen sopeutuminen uuteen ympäristöön vaatii perusturvallisuuden tunteen ja luottamuksen uusiin aikuisiin. Sopeutumista tapahtuu tekemällä rutiineja, aikatauluja ja sääntöjä tutuksi lapselle, antamalla lapsen tutustua ja katsella rauhassa eikä aseteta paineita osallistua toimintaan, jos lapsi haluaa vielä seuraila. Sopeutuminen nähtiin yksilöllisenä. Sopeutumista edistetään kannustamalla lasta kehitykseen ja onnistumisiin.

Päivähoidon alkaessa kasvattajan ja vanhempien yhteistyö koettiin ensiarvoisen tärkeäksi. Vanhempien toiminnalla nähtiin olevan vaikutusta lapsen päiväkotiin sopeutumiseen. Kuuntelun, puhumisen ja toisensa tukemisen avulla yhteistyö on toimivaa. Lisäksi on tärkeää sopia yhteinen linja lapseen liittyvissä asioissa.

Omahoitajuudella pyritään siihen, että hoidon aloitus sujuisi mahdollisimman rauhallisesti. Varsinkin pienellä lapsella yhden tutun aikuisen todettiin helpottavan päivähoitoon jäämistä. Lapselle tulisi tarjota mahdollisimman paljon syliä ja lohtua ikävän iskiessä. Lisäksi korostettiin lyhyitä hoitopäiviä päivähoiton aloituksessa. Tällöin voidaan varmistaa pehmeä lasku päiväkotiin.

Lapsen vaikuttamisen mahdollisuudet nähtiin vaihtelevina. Esimerkiksi pienten lasten ryhmissä vaikuttaminen oli pienemmässä roolissa, mutta mahdollistui kuitenkin joiltain osin. Monet haastateltavat miettivätkin, miten lapsen vaikutusmahdollisuuksia voisi lisätä hoidon alkaessa.

Annoimme esimerkkinä haastattelun yhteydessä ja haastattelulomakkeessa naulakkopaikat. Tähän lähtikin moni mukaan. Naulakko- tai lokeropaikan, siihen tulevan kuvan tai sänkyäpaikan sai valita useimmiten itse. Ruokailussa useimmiten pöytä oli ennalta määrätty, mutta paikan sai valita itse. Tämä perustui siihen, että pöytäseurue oli valittu sen mukaan, että ruokailu sujuisi ongelmitta. Yksi haastateltavista kertoi naulakkopaikkojen ja ruokailupöytäpaikkojen menevän omahoitajan mukaan. Näin mahdollistettiin se, että esimerkiksi siirtymätilanteissa naulakoilla kaikki lapset ovat yhden omahoitajan läheisyydessä, jolloin siirtymätilanteet koettiin helpompana.

Lapsen vahvuuksia ja mielenkiinnon kohteita otetaan huomioon havainnoidessa lasten leikkejä sekä lasten kokouksissa. Uusi varhaiskasvatussuunnitelma tuotiin esiin yhdessä haastattelussa. Siinä haastateltavat painottivat lapsen vahvuuksien ja mielenkiinnon kohteiden huomioon ottamista. Näillä voidaan tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Jatkuva havainnointi ja läsnäolo lasten leikeissä ja puuhissa mahdollistaa vahvuuksien ja mielenkiinnon kohteiden tunnistamisen. Kun lasten vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet otetaan huomioon toimintaa suunniteltaessa, osallisuuden koetaan toteutuvan. Vahvuuksia pyritään käyttämään hyväksi ja vahvistamaan niitä entisestään.

Ympäristön suunnittelussa otetaan huomioon lapsen kiinnostuksen kohteet. Jos tykkää esimerkiksi liikkumisesta, niin voidaan painottaa liikuntaa ja jos tykkää olla rauhassa itsekseen, niin sitä voidaan järjestää joku lukunurkka. (H2.)

Meidän vasulapussa on sellanen oma lomake sekä lapselle että vanhemmille, johon ne saa sitten kuvata lasta ja kirjata sinne niitä lapsen mielenkiinnon kohteita ja missä lapsi on hyvä ja sitten, jos lapsi osaa kertoa itse mitä se haluaa oppia ja missä on hyvä ja mitä omasta mielestä pitää harjoitella ja niistä me koitetaan poimia niitä aiheita niihin teemoihin. (H6.)

6.7 Haasteet lapsen sopeutumisessa ja keinot niiden ratkaisemiseksi

Hoitoon sopeutumisessa eniten haasteita aiheuttavat kasvattajien mukaan esimerkiksi vanhempien vuorotyö tai epäsäännölliset hoitopäivät. Tällöin sopeutumisen koettiin kestävän huomattavasti pidempään ja hoitorytmin löytäminen oli vaikeampaa. Vuorohoitopaikoissa haasteita aiheutti myös kasvattajien tiuha vaihtuminen.

Lapselle ristiriitaisia tunteita aiheuttaa se, kun lapsi tuodaan hoitoon, vaikka vanhempi on päivän kotona. Lapsi ei välttämättä ymmärrä, että hoito on hänelle tukimuoto, joka on tullut neuvolan kautta esimerkiksi kehitysviivästymissä. Haasteena nähtiin se, että kuinka lapselle kertoo sen, että äiti on kotona eikä esimerkiksi töissä tai opiskele massassa. Toinen haasteita tuova tilanne lapsen hoitoon tuomisessa oli vanhempien lähtemisen viivyttely. Tällöin eron hetki on vaikeampi molemmille osapuolille.

Lasten luonteissa on paljon eroja ja haasteita aiheuttavat esimerkiksi, jos lapsi on kovin arka, hiljainen tai ujo. Näissä tapauksissa lapset vaativat enemmän kasvattajan huomiota, rohkaisua ja tsemppausta toimiakseen ryhmässä. Joissain tilanteissa joudutaan tekemään jopa pienryhmäjakoja uudelleen, mikäli lapset eivät tule keskenään toimeen. Ensin kuitenkin kannustetaan yhteiseen leikkiin, mutta loppujen lopuksi sitä ei saa pakottamisella saada toimimaan. Voi olla myös tilanne, jossa lapsi ei tule kasvattajan kanssa toimeen. Sellaisissa tilanteissa tutustutaan pikkuhiljaa eikä lasta pakoteta toimimaan kyseisen kasvattajan kanssa, jota esimerkiksi pelkää.

Haastateltavien mukaan mahdollisia haasteita varten on hyvä luoda pelisäännöt, joiden avulla haasteita on helpompi lähteä ratkaisemaan. Lasten kanssa niiden avulla voidaan harjoitella toisten huomioimista ja mikä on turvallista leikkiä. Erityislastentarhanopettajan rooli nähtiin vaihtelevana. Hänen roolinsa koettiin joko luontevana tai hänen apuansa koettiin tarvittavan vain harvinaisissa tilanteissa. Haastateltavat kuvasivat tarvitsevansa erityislastentarhanopettajan apua ja turvautuvansa siihen kielimuuriasioissa, jos esimerkiksi lapsen tai vanhempien kanssa ei tunnu löytyvän yhteistä kieltä.

No ensimmäisenä tulee mieleen, että meillä on paljon ulkomaalaisia, että kielitaito ja kulttuuriasiat on se haaste. Ja sitte tavallaan tästä sitten tulee se, että vanhemmilla on eri käsitys meidän toiminnasta ja meidän tarkotuksesta. (H7.)

6.8 Kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus sopeutumisen edistäjänä

Luottamuksen ja turvallisuuden luominen lapselle koettiin tärkeäksi ja ratkaisevaksi sopeutumisen edistäjänä. Kasvattajan ja lapsen välistä suhdetta on hankala luoda, jos heidän välillään ei ole luottamusta. Jos lapsi ei osaa vielä puhua, vuorovaikutuksessa käytetään apukeinona kuvia ja havainnointia. Lapselle on tärkeä luoda turvallinen tunne hoitopäivien kulusta. Turvallisuuden tunnetta edistää se, että lapsi kokee tullessa hyväksytyksi omana itsenään. Lisäksi lapsen koettiin jäävän päiväkotiin helpommin, kun hän tuntee olonsa turvalliseksi.

No lapsen ja kasvattajan vuorovaikutus on kaiken toiminnan perusta. Sen on oltava turvallista, että lapsi pystyy luottamaan aikuiseen, että se vastaa lapsen tarpeisiin. (H3.)

Pienen lapsen koettiin tarvitsevan paljon rohkaisua ja tukea uusissa tilanteissa ja uusien ihmisten äärellä. Kasvattajan ilmeillä, eleillä ja äänenpainoilla on merkitystä, koska pienikin lapsi osaa lukea kehonkieltä. Siksi niihin on tärkeä kiinnittää huomiota. Vanhemman epävarmuus voi myös heijastua lapseen, jolloin hoitoon jääminen voi olla vaikeampaa. Siksi onkin tärkeää luoda vanhempiin luottamuksellinen suhde, jotta vanhempi voi tuoda lapsen hoitoon hyvällä mielellä ja luottaa siihen, että lapsikin jää hyvällä mielellä hoitoon. Haastateltavien mukaan sopeutumisen koettiin toteutuvan silloin, kun lapsi pystyy olemaan oma itsensä ja näyttämään tunteitaan samalla tavalla kuin kotona esimerkiksi kiukuttelemalla.

Oon sanonukki vanhemmille, kun ne kysyy, että kiukutteleeko ne täällä, että kun kotona saadaan hirveitä hepuleita, että mun mielestä sitten kun se lapsi uskaltaa heittäytyä rähmälleen päiväkodissakin ja ottaa ne raivarit, niin silloin se tuntee olonsa niin turvalliseksi, että ”täälläkin uskaltaa”, että silloin ollaan hyvällä mallilla ja ollaan tehty työ oikein. (H6.)

Omahoitajuus nousi tässäkin aiheessa vahvasti esille. Omahoitajuudesta tuotiin esiin se, että siinä on paljon hyvää, mutta myös miinuspuolia. Omahoitajuus koettiin sopeutumista helpottavaksi tekijäksi, koska alussa on yksi aikuinen, johon lapsi saa tutustua rauhassa. Näin pyritään myös siihen, että sosiaalisia suhteita ei olisi alussa niin paljon varsinkaan pienillä lapsilla. Yhdessä päiväkodissa pienryhmät jaettiin omahoitajan lapsien mukaan. Miinuspuolena siinä nähtiin se, että jos koko toimintakauden lapset olisivat vain samassa ryhmässä, lapset eivät oppisi tuntemaan kaikkia lapsia ja erityisesti lastentarhanopettajan roolissa kasvattajan tulisi tuntea lapset vanhempien kanssa käytäviä vasukeskusteluja varten. Käsitys lapsen vahvuuksista ja kehityksestä ei välity samalla lailla, jos juttelee vain omahoitajien kanssa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Haastattelujen yhteenveto

Tarkoituksenamme oli tutkimuksessa selvittää, miten lapsen päivähoiton aloitusprosessi ja sopeutuminen etenevät päiväkodissa. Tutkimustuloksissamme ilmeni, että päivähoiton aloitusprosessit etenivät päiväkodeissa melko samalla tavalla. Ennen päivähoiton aloitusta vanhemmat voivat käydä tutustumassa päiväkodissa ensin ilman lasta ja keskustella samalla kasvattajien kanssa lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvistä ajatuksistaan, toiveistaan ja odotuksistaan (Karikoski & Tiilikka 2016, 81). Haastateltavien mukaan perheet tekevät tutustumiskäyntejä päiväkotiin omien tarpeidensa mukaan.

Teoriamme tukee tutkimustuloksia siinä, että huomasimme haastatteluja tehdessämme, että yleisenä käytäntönä on, että lapsi jää pikkuhiljaa hoitoon. Kasvattajat pyrkivät tuomaan vanhemmille esille, että varsinkin pienen lapsen kanssa olisi tärkeää aloittaa päivähoito lyhyemmillä päivillä, koska pitkät hoitopäivät ja vanhemmista pitkän aikaa erossa oleminen voivat olla lapselle aluksi haasteellista. Näin lapselle voidaan taata pehmeä lasku päiväkotiin. Vuorotyötä tekevien vanhempien lasten kohdalla näin ei aina käynyt, koska se ei heidän työnsä puolesta ollut mahdollista.

Kaskelan ja Kekkosen mukaan (2008, 41 - 42) kotona tehdyn tutustumiskäynnin ideana on, että lapsi tutustuu turvallisessa ympäristössä uuteen kasvattajaan. Tutustumiskäynneillä pyritään käymään päiväkodin aloitukseen, perheiden odotuksiin ja toiveisiin liittyvät asiat läpi. Haastattelujemme mukaan kotikäyntejä tehtiin vaihtelevasti.

Lapsen vaikuttamismahdollisuudet päivähoiton aloituksessa nähtiin vaihtelevina. Haastattelujen yhteydessä pohdittiinkin, miten lapsen vaikutusmahdollisuuksia voisi lisätä hoidon alkaessa ja miten tärkeää se olisi lapselle. Lapsi kokee olonsa tärkeäksi, kun hänen mielipiteensä otetaan huomioon ja ne huomioidaan. Tärkeää on huomioida myös, miten paljon lapselle annetaan vaikutusmahdollisuuksia, tai miten paljon lapsen toiveita toteutetaan.

Haastatteluissa lapsen sopeutumisen päiväkotiin todettiin olevan yksilöllistä ja näin mainitsee myös Munter (2002, 53 - 54) teoriassamme. Haastatteluissa nostettiin esiin, että jos lapsella on kokemusta ennestään muualla hoidossa olemisesta, se voi nopeuttaa sopeutumista päiväkotiin. Munter (2002, 53 - 54) huomauttaa, että sopeutumisprosessin aikana lapset voivat osoittaa erilaisia käyttäytymisen malleja. Sopeutumisessa otetaan huomioon lapsen luonteenpiirteet ja temperamentti. Kun lapsi alkaa käyttäytyä samalla tavalla kuin kotona esimerkiksi kiukuttelutilanteissa, voidaan haastateltavien mukaan todeta, että lapsi on alkanut sopeutua päiväkotiin ja lapsi kokee, että hän voi olla oma itsensä. Kanninen ja Sigfrids (2012, 67) toteavatkin, että sopeutumisen ajanjakso on päättynyt, kun lapsen käyttäytyminen on tasaantunut eikä hänessä havaita erilaisia reaktiomalleja.

Vanhemmilla ja kasvattajilla nähtiin olevan merkitystä lapsen sopeutumisessa. Päiväkoti on lapselle uusi ympäristö ja haastattelevat pitivät tärkeänä, että päivähoiton aloituksessa lapselle luodaan perusturvallisuuden tunne ja luottamus uusiin aikuisiin. Kasvattajien avulla lapselle tulevat tutuksi päiväkodin säännöt, aikataulut ja rutiinit. Lapselle on tärkeä antaa aikaa eikä esimerkiksi painosteta osallistumaan toimintaan, jos lapsi haluaa vielä tutustua ja katsella rauhassa.

Yhteistyö vanhempien kanssa nähtiin haastatteluissa merkitykselliseksi myös päivähoiton aloituksessa. Aloituksessa kasvattajat pyrkivät ottamaan perheen toiveet ja tarpeet huomioon. Tärkeänä pidettiin sitä, että vanhempien kanssa olisi tärkeä löytää yhteinen linja asioista. Kekkonen ja Kaskela (2008, 79 - 80) tiivistävät yhteistyön vanhempien kanssa olevan keskinäistä luottamusta, joka perustuu jaettuun kasvatustehtävään. Vanhemmat ovat lapsensa parhaita asiantuntijoita ja heidän on tärkeä tuoda esiin päivähoitossa lapseen vaikuttavia asioita. Kuuntelemalla, puhumalla ja toista tukemalla saadaan haastateltavien mukaan yhteistyö toimimaan. Keskinen ja Virjonen (2004, 82) korostavat, että kasvattajien tärkeä tehtävä on tukea vanhemmuutta ja tuoda esiin perheen positiivisia voimavaroja sekä tukea heitä kasvatustehtävässä.

Sopeutumisprosessissa kasvattajan ja lapsen välisellä vuorovaikutuksella nähtiin edistävä vaikutus. Varsin tärkeänä pidettiin luottamuksen ja turvallisuuden tunteen luomista lapselle. Kun lapsi kokee hyväksyntää, se edistää turvallisuuden tunnetta. Lisäksi lapsen koettiin jäävän päivähoitoon helpommin, kun hän kokee olonsa

turvalliseksi. Mikkola (2009, 20) korostaa teoriassamme, että on tärkeää, että lapsi voi kokeilla rajojaan ja luottaa siihen, että kasvattaja asettaa rajat. Lisäksi hänen mielestään olisi tärkeää suojella lasta liialliselta vuorovaikutussuhteiden määrältä. Haastatteluissa omahoitajuus nousi esille. Omahoitajuudella nähtiin olevan sopeutumista helpottava vaikutus, koska tällöin lapsella on yksi aikuinen, johon tutustua aluksi rauhassa ja näin välttää liiallisilta vuorovaikutussuhteilta.

Tutkimuksessa selvitimme osallisuuden merkitystä lapsen päivähoidon aloituksessa. Osallisuus korostui joka päiväkodissa ja uuden varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta siihen on alettu kiinnittääkin enemmän huomiota. Osallisuus näkyi tutkimustuloksiamme mukaan lapsen kuulluksi ja nähdyksi tulemisena, vaikuttamisena toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin sekä mielipiteiden kuulemisena. Osallisuuden koettiin toteutuvan, kun lapsi on yhdenvertainen ryhmässä. Osallisuuden nähtiin myös opettavan vastuuntuntoa, kun lapselle annetaan mahdollisuus tehdä valintoja. Kasvattajilla oli samanlaisia näkemyksiä lapsen osallisuudesta kuin Turjalla (2016, 47, 50) teoriaosuudessamme.

Varhaiskasvatuslaissa (L 19.1.1973/36, 1 luku 7 b §) määritetään, että varhaiskasvatuksessa lapsen mielipiteet ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Pienten lasten ryhmässä havainnoinnilla oli suuri rooli, koska kaikki lapset eivät osaa puhua vielä siinä iässä. Isompien lapsien ryhmässä lapsen mielipiteitä otettiin huomioon esimerkiksi lasten kokouksissa. Haastatteluissa tuli ilmi, että kasvattajan on tärkeä luoda tilanteita, joissa lapsi saa vaikuttaa ja osallistua itseään koskeviin sekä yhteisiin asioihin. Lasten kokoukset mahdollistavat lapsen kuuntelemisen ja niitä toteutettiin osassa päiväkotia. Tätä ajatusta tukee myös Haapamäki (2000, 40), joka pitää merkityksellisenä asiana kokouksien toteutumisen lapsen persoonallisuuden kehityksen kannalta. Tässä ajatuksena on se, että lapsi oppii kantamaan vastuuta itsestään ja muista, jolloin lapsen persoona kehittyy. Lapselle on tärkeä luoda kokemus siitä, että kokouksissa hän saa vaikuttaa asioihin yhdessä muiden kanssa.

Haastateltavat korostivat lapsen osallisuuden toteutuvan, kun lapsi kohdataan aidosti ja kun lapsi saa kokemuksen, että häntä kuunnellaan. Näin määritellään

myös varhaiskasvatuksen perusteissa (2016, 20). Lämpimällä vuorovaikutuksella nähtiin olevan osallisuutta edistävä vaikutus. Lapsen yksilöllinen huomioiminen ja aito kohtaaminen kasvattajan toimesta on tärkeää. Huomioimisen avulla lapselle luodaan hetkiä, joissa hän kokee olevansa tärkeä ja merkityksellinen.

Osallisuus näkyi myös lapsen vaikuttamisena päiväkodin tilojen muokkaamiseen. Järvinen ja Mikkola (2015, 13) tuovat esille myös osallisuuden olevan ympäristön vaikuttamista ja sen muokkaamista lapsen kehitysvaiheet huomioon ottaen. Haastatteluissa tuli ilmi, että tilat pyritään luomaan niin, että ne vastaavat lasten kehitystasoa ja ikää. Havainnoimalla lasten leikkejä ja puhetta kasvattajat saavat ideoita tilojen muokkaamiseen.

Käsittelimme opinnäytetyössämme myös yhteisöllisyyttä, koska se on osallisuuden kanssa rinnalla kulkeva käsite. Haastatteluissamme korostui ”me-hengen” luominen, jota Järvinen ja Mikkola (2015, 25) pitävät myös tärkeänä yhteisöllisyydestä puhuttaessa. Haastatteluissa ”me-henki” ilmeni toisten lasten huomioon ottamisena, lasten välisten erojen ymmärtämisenä sekä toisten lasten kanssa toimimaan oppimisena. ”Me-hengellä” nähtiin olevan vaikutusta kiusaamisen ja syrjäytymisen ehkäisyyn.

Järvisen ja Mikkolan (2015, 25) mukaan muiden lasten kanssa yhdessä tekeminen ja leikkiminen antavat lapselle iloa ja tyydytystä, joka on tärkeässä yhteydessä lapsen hyvinvointiin ja oppimiseen. Vuorovaikutus nähtiin haastatteluissamme sosiaalisten suhteiden vahvistajana. Järvinen ja Mikkola (2015, 25) toteavat, että erityisesti pienillä lapsilla on herkkyys olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Ystävyys- ja kaverisuhteiden tukeminen nähtiin merkityksellisenä haastatteluissa ja sitä korostavat myös Järvinen ja Mikkola (2015, 30). Haastateltavat kertoivat, että koulutuksissa on tuotu esiin ryhmärajojen rikkomista, mikä edistäisi yhteistyötä päiväkodin eri ryhmien välillä. Ryhmärajoja rikkomalla pienet lapset saivat esimerkin ja mallin isommilta lapsilta ja isommat lapset oppisivat pienistä huolehtimista.

7.2 Havainnointikerran yhteenveto

Keinoja, mitä havainnoimme, että uusi lapsi käyttää päästäkseen mukaan muiden lasten toimintaan, olivat aktiivisuus aamupiirissä sekä ystävyyssuhteiden luominen. T oli aktiivinen aamupiirillä ja viittaili, vaikkei tiennyt kasvattajan kysymykseen oikeaa vastausta. Havainnoimme tämän lapsen yrityksenä ottaa kontaktia kasvattajaan ja suhteen luomisena. Hurme (2014, 102) on sitä mieltä, että vuorovaikutuksen syntyyn ja suhteen luomiseen lapsen kanssa kasvattajalla tulisi olla aikaa pysähtyä kuuntelemaan, mitä lapsella on sanottavanaan. Tärkeäksi Järvinen (2015, 30) kokee lapsen ystävyyssuhteiden tukemisen ja ryhmään liittämisen. Lapsia olisi tärkeä kannustaa ja rohkaista sekä antaa hoitopäivän aikana hellyyttä, mikä vahvistaa lapsen itsetuntoa ja antaa uskallusta toimintaan. T oli erittäin rohkea ja voimakastahtoinen, mikä näkyi siinä, että hän osasi ottaa tilan ja tilanteen haltuunsa ja olla johtajana leikeissä, kun taas P ei ollut vielä täysin tottunut uuteen ympäristöön vaan pakeni tilanteita nurkkiin eikä osallistunut niin ahkerasti toimintaan. Mieluinen tekeminen tai toiminta sai kuitenkin P:n mukaan toimintaan.

Kummatkin kasvattajat olivat ohjaavia ja lämpimällä asenteella lapsia kohtaan, mikä edesauttaa suhteen luomista lasten kanssa. Kasvattajan rohkaisevalla otteella lapsi sopeutuu uuteen tilanteeseen varmemmin. Kasvattajan tehtävänä on huomioida lasten mielenkiinnon kohteita ja pyrkiä järjestämään toimintaa sen mukaan, mistä lapset ovat kiinnostuneita. Kasvattajat huomioivat T:n ryhmässä, mitä lapset haluavat leikkiä ja kenen kanssa. Mielenkiinnon kohteita perusteella kasvattaja jakoi heidät tiloihin leikkimään. Toimintaan ja arkeen vaikuttaminen antaa lapsille sellaisen kuvan, että heidän mielipiteitään otetaan huomioon, mikä saa heidät jatkossakin ilmaisemaan niitä. Kirves ja Stoor-Grenner (2, 42) toteavatkin, että jos lapsi jää usein syrjään eikä hän pysty vaikuttamaan tilanteisiin, hän voi kokea itsensä merkityksettömäksi. Tämän seurauksena lapsella voi esiintyä häiriökäytöstä tai hän voi vetäytyä kokonaan toiminnan ulkopuolelle.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessimme oli mielenkiintoinen ja aiheen puolesta hieman haastava. Aihe kiinnosti meitä molempia ja olimme motivoituneita sen puolesta. Nykyaikaisia lähteitä osallisuudesta oli mielestämme vaikea löytää, varsinkin liittyen osallisuuteen varhaiskasvatuksessa. Aiempia tutkimuksia löysimme huonosti aiheen ollessa tuore. Tutkimuksia löytyi osallisuudesta, mutta ei niinkään osallisuudesta lapsen päivähoiton aloituksessa. Koimme opinnäytetyöprosessimme sujuneen haasteista huolimatta hyvin. Saimme tarvittavan määrän lähteitä kasaan ja olimme tyytyväisiä tutkimustuloksiimme.

Opimme opinnäytetyöprosessin aikana, että kaikesta selviää lopulta. Matkan varrella tarvittiin joustavuutta, pitkäjänteisyyttä sekä aikataulutusta. Suunnitelmallisuutta vaadittiin aikataulujen yhteensovittamiseen. Yhteistyö oli sujuvaa ja molemmilla oli tietyt roolit opinnäytetyötä tehdessä. Tunsimme kehittyvämmä molemmat kirjoittamisessa sekä tutkimuksen tekemisessä ja analysoinnissa. Kirjoittaminen tuntui meistä luontevalta koko prosessin ajan.

Tutkimusprosessi eteni vaihtelevasti. Alussa suunnitellusti, mutta matkan varrella koettiin isoja muutoksia, jotka tuottivat aikataulullisia ongelmia. Haastateltavat löysimme mielestämme helposti ja haastattelut sujuivat ongelmitta. Havainnointikertojen suhteen olisimme voineet olla aktiivisempia, jotta olisimme saaneet lisää aineistoa. Tätä vaikeuttivat molempien sen hetkiset elämäntilanteet, mutta jälkepäin ajateltuna se ei haitannut tutkimusprosessin etenemistä tai opinnäytetyön valmistumista. Olemme kiitollisia alun yhteistyöpäiväkodin luomasta mahdollisuudesta.

Tutkimuksessa ilmenneitä tuloksia ei voi pitää yleispätevinä, koska tutkimuksemme otantakantamme on melko pieni. Olemme saaneet kerättyä ainutlaatuista aineistoa, koska kyseessä on haastateltavien henkilökohtaiset kokemukset. Tuloksista pystyimme päätellä, että osallisuus on päiväkodeissa paljon puheenaineena. Haastateltavat kertoivat, että viime aikoina on ollut paljon koulutuksia osallisuudesta ja pienryhmätoiminnasta ja teoreettinen osaaminen näkyi haastatteluista.

Koemme tutkimusosiomme olevan luotettava, koska haastateltaviemme työurat olivat monipuolisia ja mukana oli sekä hiljattain työuransa aloittaneita sekä vuosikymmeniä työskennelleitä varhaiskasvatusalan ammattilaisia. Tutkimuksesta saamamme tieto on hyödyllistä, koska aiheesta ei ole tehty paljon aiempia tutkimuksia. Lisäksi aihe on ajankohtainen nykypäivänä, koska osallisuus tulee koko ajan yhä vahvemmin näkyviin varhaiskasvatuksessa sekä muussa elämässä.

Pidimme tärkeänä opinnäytetyötämme suunnitellessa, että rajaamme aiheen koskemaan lapsen päivähoiton aloitusta ja sopeutumisprosessia osallisuuden näkökulmasta. Otimme käsittelyyn teoriassa tärkeiksi tekijöiksi nousevia asioita, jotka vaikuttavat lapsen sopeutumisen tukemiseen myönteisesti. Aiheesta olisimme saaneet paljon laajemman, mutta selvä rajaus toi mielestämme selkeyttä työhömmе.

Parityöskentely oli alusta asti meille selvää. Halusimme tehdä opinnäytetyömme parin kanssa, jolloin toisesta saa tukea ja apua koko prosessin ajan. Uskoimme, että kahden ihmisen yhteistyöllä saamme rikkaamman aineiston, koska molemmilla nousee eri näkökulmia esiin työn edetessä ja toinen ottaa huomioon asioita, mitä toisella ei tule mieleen. Loppujen lopuksi löysimme hyvin yhteistä aikaa opinnäytetyön tekemiseen ja aikatauluista kiinnipitäminen oli sujuvampaa, kun toinen oli motivoimassa toista.

Mielestämme tässä aiheessa on paljon jatkotutkimusmahdollisuuksia, koska aihe on laaja ja tähän mennessä aihetta on tutkittu vähän. Osallisuuden käsite on laaja ja siitä olisi hyvä tehdä tietopaketti kasvattajille, jotta osallisuutta käytettäisiin monipuolisemmin työvälineenä varhaiskasvatuksessa. Jatkotutkimuksissa voisi ottaa selville vanhempien kokemuksia päivähoiton aloitusprosessista. Mitä he pitävät tärkeänä päivähoiton aloituksessa ja sopeutumisprosessissa sekä miten heidän mielestään voisi kehittää toimintatapoja. Lisäksi olisi mielestämme tärkeää tutkia kotikäyntien toteutumista, koska päivähoitoprosessissa sillä on tärkeä rooli lapsen ja perheeseen tutustumisessa sekä hoidon aloituksessa.

Vaikeuksista huolimatta olemme tyytyväisiä, että olemme saaneet työmme valmiiksi määräajassa. Olemme tyytyväisiä työn laatuun ja siihen, millainen kokonaisuus työstämme muodostui.

LÄHTEET

- Eskel, P. & Marttila, M. 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Teoksessa: P. Marjanen & M. Marttila & M. Varsa. (toim). Pienten piirissä: Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- From, K. & Koppinen, M-L. 2012. Menossa mukana – tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Haapamäki, J. 2000. Yhteisöllisyyden rakentaminen. Teoksessa: J. Haapamäki & K. Kaipio & S. Keskinen & I. Uusitalo & M. Kuoksa. Yhteisö kasvattaa: päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Inspirans Oy. 2017. Kvalitatiivinen tutkimus. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 13.9.2017]. Saatavana: <http://www.inspirans.fi/kvalitatiivinen-tutkimus/>
- Jyväskylän yliopisto. 21.4.2016. Teemoittelu. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 25.10.2017]. Saatavana: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/teemoittelu>
- Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa?: näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Pedatieto Oy.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa?: aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Karikoski, H. & Tiilikka, A. 2016. Eheä kasvunpolku – haaste yhteistyölle. Teoksessa: E. Hujala & L. Turja. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 3. uud. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2008. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta: Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Jyväskylä: Gummerus.

- Keiski-Salonen, I. & Keskinen, S. & Keskinen, E. 1997. Temperamentin yhteys psykosomaattiseen oireiluun varhaislapsuudessa. Teoksessa: T. Parkkinen & S. Keskinen. (toim.) 2005. Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WSOY.
- Keskinen, S. 2003. Päivähoito hyväksi pojille ja tytöille? Teoksessa: J. Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon: Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY.
- Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.). 2004. Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Helsinki: Tammi.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. Ei päiväystä. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa: kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Koivisto, P. 2011. Lasten itsetunnon vahvistaminen päivähoiton arjessa. Teoksessa: K. Alila & S. Parrila. (toim.) Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa: katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2010. Oulu: Uniprint.
- Koivula, M. 2010. Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kontu, E. & Suhonen, E. (toim.). 2006. Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kyrönlampi, T. 2011. Päiväkodin arki lapsen kokemana. Teoksessa: K. Alila & S. Parrila. (toim.) Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa: katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2010. Oulu: Uniprint.
- L 19.1.1973/36. Varhaiskasvatuslaki.
- Laaksonen, K. & Ylikoski, J. 7.2.2017. Opas vanhemmille alle 3-vuotiaan lapsen varhaiskasvatuksen aloitukseen. [Verkkosivusto]. [Viitattu 13.9.2017].
Saatavana: <https://invisibletoddlerhood.files.wordpress.com/2011/12/opas-aloitukseen-15022017.pdf>

- Lapsiasia. 2009. Lasten osallisuus ei ole pelkkää mielipiteiden selvittämistä. Tiedote 9/2009. [Verkkosivusto]. [Viitattu 8.11.2017]. Saatavana: <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/tiedotteet-2009-2005/lasten-osallisuus-ei-ole-pelkkaa-mielipiteiden-selvittamista/>
- Leinonen, J. 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa: tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista. [Verkkosivusto]. Helsinki: Helsingin yliopisto. Pro Gradu. Saatavana: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23778/lapsenos.pdf>
- Louhela-Risteelä, V. 2016. Kuuntelemista ja kuulluksi tulemista. Teoksessa: L. Karlsson & A-M. Puroila & E. Estola. Välkkeitä, valoja ja varjoja: kertomuksia lasten hyvinvoinnista. Oulu: N-Y-T-NYT.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. Ei päiväystä. Lapsen ja nuoren temperamentti. [Verkkosivusto]. [Viitattu 22.8.2017]. Saatavana: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-ja-nuoren-temperamentti/>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. Ei päiväystä. Lapsi aloittaa päivähoiton. [Verkkosivusto]. [Viitattu 3.2.2017]. Saatavana: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tukivinkit/lapsi_aloittaa_paivahoidon/
- Karhula, A. & Erola, J. & Kilpi-Jakonen, E. 2016. Home sweet home? Long-term educational outcomes of childcare arrangements in Finland. Turku: University of Turku.
- Koivula, M. 2013. Yhteisöllisyyden rakentuminen päiväkodin arjessa. Teoksessa: P. Marjanen & M. Marttila & M. Varsa. (toim.) Pienten piirissä: Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään: näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Pedatieto.
- Moss, P. & Clark, A. & Kjörholt, A. 2005. Introduction. Teoksessa: A. Clark & A. Kjörholt & P. Moss. Beyond listening: Children's perspectives on early childhood services. Bristol: Policy Press.
- Munter, H. 2002. Lapsi aloittaa päivähoiton. Teoksessa: A. Helenius, K. Karila, H. Munter, P. Mäntynen & H. Siren-Tiusanen. Pienet päivähoitossa: Alle 3-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. 1.-2. p. Juva: WSOY.
- Mäkinen, M. & Nikander, E. & Pantzar, T. & Saari, A. 2009. Inklusiivinen erilaisuus kasvatuksessa. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Norlandia. Ei päiväystä. Päivähoidon aloitus. [Verkkosivusto]. [Viitattu 13.9.2017].
Saatavana: <http://norlandiapaivakodit.fi/Sisalto/Sivu/87095>
- Pohjola, A. 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa: L. Viinamäki & E. Saari. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi.
- Reunamo, J. 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus: erilaisia tapoja suhtautua muutokseen. Helsinki: WSOY.
- Rinaldi, C. 2005. Documentation and assessment: what is the relationship? Teoksessa: A. Clark & A. Kjörholt & P. Moss. Beyond listening: Children's perspectives on early childhood services. Bristol: Policy Press.
- Rissanen, M. 2014. "Alku menikin todella loistavasti" – vanhempien huolet lapsen päivähoidon aloituksessa. [Verkkajulkaisu]. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kandidaatin tutkielma. Saatavana:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43378/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201405111685.pdf?sequence=1>
- Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Finn Lectura.
- Shier, H. 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 8.11.2017]. Saatavana:
http://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf
- Tampereen teknillinen yliopisto. 14.11.2008. Teemoittelu ja tyypittely. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 25.10.2017]. Saatavana:
http://matriisi.ee.tut.fi/hmopetus/hmjatko-opintosemma/2008/Silius_teemoittelu-tyypittely_141108.pdf
- Tikkala, E. & Ylinen, E. 2013. Onnistuneen päivähoidon aloituksen tukeminen. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Saatavana:
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/58790/erja_tikkala.pdf?sequence=1
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turja, L. 2016. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: E. Hujala & L. Turja. (toim). Varhaiskasvatuksen käsikirja. 3. uud. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. 2016. [Verkkajulkaisu]. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Tampere: Opetushallitus. [Viitattu 23.02.2017]. Saatavana:

http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Vilen, M., Viuhunen, R., Vartiainen, J., Siven, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, K. 2006. Lapsuus: erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Virkki, P. 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjinä. [Verkkójulkaisu]. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. Väitöskirja. Saatavana: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf

Yle Uutiset. 11.11.2013. Sinkkonen: Pienelle lapselle vuorohoito voi aiheuttaa hylätyksi tulemisen tunnetta. [Verkkosivusto]. [Viitattu 13.9.2017]. Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-6922437>

Yle Uutiset. 24.9.2015. Yksi-, kolme- vai kuusi-vuotiaana: milloin lapsi on mielestäsi valmis päiväkotiin? [Verkkosivusto]. [Viitattu 13.9.2017]. Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-8326576>

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset

Liite 2. Havainnointikertomus

LIITE 1 Haastattelukysymykset

Osallisuuden merkitys lapsen päivähoiton aloituksessa

1. Miten päivähoiton aloitusprosessi etenee päiväkodissanne?
2. Mitä asioita sinulle tulee mieleen lapsen osallisuudesta?
3. Miten tuette lapsen osallisuutta?
4. Miten yhteisöllisyys näkyy päiväkodissanne ja miten tuette sen toteutumista?
5. Miten otatte perheen tarpeet huomioon? Millaisia tarpeita olet havainnut perheillä olevan hoidon aloituksessa?
6. Miten autatte lasta sopeutumaan päiväkotiin ja päiväkodin arkeen?
7. Mitä haasteita olet huomannut lapsen sopeutumisessa? Mitä keinoja olet löytänyt ratkaisuksi? Onko vastaan tullut asioita, joihin on vaikea löytää ratkaisuja?
8. Millä tavalla lapsi saa vaikuttaa hoidon alkaessa? (esim. naulakon valinta tms.)
9. Miten lapsen vahvuuksia ja kiinnostuksen kohteita otetaan huomioon?
10. Miten kasvattajan ja lapsen vuorovaikutus voi edistää sopeutumista?

LIITE 2 Havainnointikertomus

Ennen havainnointikertoja muodostimme yhdessä teemoja, joiden mukaan lähdemme lapsia päiväkotiin havainnoimaan. Teemojen avulla osaamme kiinnittää asioita oikeisiin asioihin emmekä havainnoi niin sanotusti turhia asioita. Teemat syntyivät aika nopeasti. Otimme huomioon eri näkökulmia koskien sopeutumista ja osallisuutta. Teemoiksi valitsimme:

- lapsen suhtautuminen kasvattajiin ja muihin lapsiin
- lapsen omatoimisuus
- lapsen sosiaaliset suhteet, kavereiden merkitys sekä leikit
- turvautumisen sisarukseen
- yleinen olemisen ryhmässä (luonne, sopeutuminen sekä turvallisuus ja turvattomuus)
- kuinka kasvattajat ottavat lapsen huomioon
- millaisia kasvattajien vuorovaikutustaidot ovat lasta kohtaan

Vain toinen meistä toteutti havainnoinnit. Se ei kuitenkaan havainnointia haitannut, vaikka olisihan varmasti kahdella silmäparilla tullut enemmän havainnoita tehtyä.

Ensimmäinen havainnointikerta oli 16.3., noin viikko sen jälkeen, kun lapset olivat tulleet päivähöitoon. Koska vierailukerrasta oli sen verran aikaa ja ryhmien fyysinen oleminen eri tilojen välillä muuttuu päivittäin, päiväkodinjohtaja ohjasi minut oikean ryhmän luo. Lapset olivat sijoitettuna eri ryhmiin, joten piti valita, kumman lapsen ryhmään menen ensin. T on 5-vuotias tyttö ja P 3-vuotias poika. Päätin mennä seuraamaan ensin T:n aamupiiriä. Heti tilaan astuessani huomasin, että T oli reippaasti osallistumassa toimintaan. Aamupiirillä hän viittaili kysymyksiin, vaikka ei olisi tiennyt vastaustakaan. Tämä tuli ilmi, kun häneltä kysyttiin kysymys koskien kirjaimia eikä hän osannut vastata. Tämä ei kuitenkaan T:aa haitannut vaan jatkoi edelleen viittaamista useaan kertaan. Kesken aamupiirin minulle selvisi, että tämä aamupiiri oli ensimmäinen mihin T osallistui.

Kun laulettiin lauluja ja käytiin läpi aakkosia, kasvattaja ohjeisti T:aa mitä tässä leikissä tehdään ja vastata saa vain, kun viittaa ja kasvattaja antaa luvan.

Aamupiirin jälkeen oli luvassa vapaata leikkiä. Kasvattaja kysyi lapsilta erikseen, mitä he haluaisivat leikkiä ja sen mukaan kasvattaja jakoi lapset eri pientiloihin leikkimään. Huomasin, että T oli ystäväystynyt erään toisen tytön kanssa, joka oli myös aloittanut ryhmässä vastikään. Tytöt halusivat mennä leikkimään linnaleikkiä, joten lähdin toisen kasvattajan kanssa seuraamaan heidän leikkejään. Huomasin, että T oli erittäin voimakastahtoinen ja toimi johtajana leikissä. Leikki oli hirveän rauhatonta eikä leikillä ollut juonta ollenkaan. Epäilen, että tilanne johtui osakseen myös siitä, että olin uusi ihminen talossa ja pientä esittämistä saattoi olla mukana. Koska näytti siltä, että tytöt eivät meinanneet päästä leikissä alkuun ja aika meni riehumiseen, päätin siirtyä poikalapsen, P:n ryhmään.

T:n ryhmän kasvattaja ohjasi minut P:n ryhmän luokse ja pääsin osallistumaan heidän pieneen liikuntatuokioon. Mentyäni huoneeseen sisään lapset jäivät katsomaan minua ja toiminta keskeytyi hetkeksi ja osalla lapsista sopeutuminen minun läsnäolooni kesti kauemman. Yksi lapsista lähti nurkkaan piiloon ja monet eivät kenties uskaltaneet yrittää, kun uusi ihminen tuli katsomaan heidän touhujaan. P:iin minun tuleiseni ryhmään ei näyttänyt vaikuttavan. Tilanteen hieman laantuessa toiminta lähti taas rullaamaan ja kasvattaja sai heidät mukaan toimintaan.

Huomasin P:sta, että hän ei ollut vielä aivan päässyt kiinni päiväkodin toimintahetkien ideaan. Hän pakoili nurkkiin tai makoili lattialla, joten kasvattajan aika meni siihen, että hän haki P:a nurkasta pois tai nosteli lattialta ja yritti saada tekemään samoja asioita kuin muut lapset. P oli paljon omissa oloissaan eikä jaksanut keskittyä toimintaan. P vaikutti myös hieman uneliaalta. Tietty toiminta ja tässä kohtaa pallon lyöminen pesäpallolla kiinnostutti P:n heti ja hän lähti heti kokeilemaan sitä. Jos P oli mukana tekemässä, hän seuraili paljon mitä muut tekee ja teki perässä. Suurimmaksi osaksi kasvattajan aika toiminnan aikana P:a kohtaan meni siinä, että hän ”herätteli” niin sanotusti P:a, jotta hän osallistuisi mukaan toimintaan. Kun liikuntatuokio loppui, lapset lähtivät pihalle ja autoin kasvattajia pukemaan lapsia. Päätin tässä kohtaa lähteä päiväkodista. Olin saanut ensimmäiseksi kerraksi mukavasti havaintoja.

Tärkeintä ensimmäisen havainnointikerran kannalta oli, että tutustuin kummankin lapsen pienryhmän kasvattajiin ja pääsin samana päivänä mukaan kummankin lapsen toimintahetkiin. Kummatkin kasvattajat olivat ohjaavia ja lämpimällä asenteella lapsia kohtaan. Myös minut havainnoijana ottivat hyvin vastaan ja olivat heti yhteistyöhaluisia. Sovin päiväkodinjohtajan kanssa, että jatkossa olen yhteydessä kummankin lapsen kasvattajien kanssa. Päiväkodinjohtaja ehdotti, että he voisivat lähettää minulle viikkosuunnitelman, josta näen tulevan viikon ohjelman ja sitä mukaa sovittelaa aikataulujani, koska pääsisin seuraavan kerran havainnoimaan. Kotiin päästyäni laitoin kasvattajille viestiä ja siitä lähtien he ovat minulle viikoittain lähettäneet molempien ryhmien viikkosuunnitelmat.

Toisen havainnointikerran tein 24.4., mutta paikalle päästyäni selvisi, että T oli tullut kipeäksi edellisenä päivänä eikä P:akaan näkynyt päiväkodissa. Tieto sairastumisesta ei ollut tullut minulle asti, joten käynti vaikutti turhalta. Juttelin kuitenkin sen aikaa, kun T:n ryhmän kasvattaja ehti ja hän kertoi, mitä T:lle on kuulunut ja mitä hän on päiväkodissa tehnyt. Kasvattaja kertoi, että T on erittäin rohkea ja alusta alkaen on sopeutunut ryhmään niin kuin olisi ollut aina siinä osallisena. Eilen kasvattaja oli havainnoinut, että T on erittäin hiljainen ja oli aavistellut, että hän on tulossa kipeäksi ja niin oli päivän mittaan käynyt. T oli kuitenkin ehtinyt osallistua vappuhatun tekoon. Kasvattaja kertoi, että tuokio eteni niin, että hän antoi lapsille vapaat kädet koristeluun ja tekemiseen. T valitsi itse värit ja koristelut. Käynti ei kuitenkaan osoittautunut turhaksi, vaan sain kasvattajalta sen tiedon, mitä olin ensimmäisellä kerrallakin havainnoinut. Eli T:n rohkea asenne on jatkunut edelleen ja sopeutuminen päiväkotiin on ollut hyvä.